

O Consilo Evropako
O Birovo Mașcar Etnico Pandimata andi Respublica Moldova

Rincibardo romanes

**KOMITETU SFATOSCO PALAI KONVENȚIA KADRO KAI LEL ANDO BRĂK LE
MINORITETUREN TANESKE**

**O TRIN-to KONKLUZIA PAI MOLDOVA
Lini po 26 iunie 2009 (ACFC/III (2009) 003)**

**Rezolucia Res CMN(2010)6
Andai buki la KonvenȚiakî Kadro pala protekcia le minoriteturen nacionalo
Andi Moldova**

KIȘINĂU 2010

Ediția propusă cuprinde două documente în limba romani ce reflectă rezultatele ciclului trei de monitorizare de către Consiliul Europei a implementării în condițiile Republicii Moldova a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale – unui din principalele documente europene, conținând standardele în domeniul protecției drepturilor minorităților naționale.

Ediția este pregătită de Biroul Relații Interetnice

Предлагаемое издание включает два документа на языке романи, отражающих итоги третьего цикла мониторинга Советом Европы имплементации в условиях Республики Молдова Рамочной Конвенции о защите национальных меньшинств – одного из основных европейских документов, содержащих стандарты в области защиты прав национальных меньшинств.

Издание подготовлено Бюро межэтнических отношений

**KOMITETU SFATOSCO PALAI KONVENȚIA KADRO KAI LEL ANDO BRĂK LE
MINORITETUREN TANESKE**

**O TRIN-to KONKLUZIA PAI MOLDOVA
Lini po 26 iunie 2009 (ACFC/III (2009) 003)**

REZUMATO

Pala so sas ratificume i Conventia-cadru, I Moldova vazdeau but puchimata po vazdimos ando sistemu po arakhimos hai o ciacimos le minoritetongo so beshen andi Moldavia , mai but deapi duma ando sistemu sikaimasko . Trebul kiche mai sigu te avel lachiardi i baza po ciacimos andai arakhimos le minoritetongo. Le nasulimata hai u uchtiadimos le ciacimasko so sas kardo palo alaimos so sas ando 2009 , dachtil te avel nasul diclimos po linimos andi zor i Conventia-cadru andi Moldavia.

Pala so o Komitetu Sfatosko leau o alaeskî rezumatu ando marto 2002, haj i Rezoluția le Komitetu Ministerengo ando Ianuaru 2003, i Republica Moldova astardeau te kârel acția te lacearel i situația li taneske minoriteturengî, andal averea sferurea, cai sî arakadine lenga cibasa, tradițiasa hai lengî kultura.

Ji akana aceleau but bukea na kârdine, but anda lende sî pandime li marimosa hai parimatenta kai sî andi Transnistria, kai kâren ka te rodas soluția, ka te avel palo ciacimos li thanosko suveranu Moldova.

Le Manușa Statoskă sîle te den baro dikhimos ververea kultururea, minoritengo karaktero, hai po savimos sîcaimosko, hai te sîkaen le manușen kai sî andal minoritetea taneskî. Le manușa statoskă trebun te vazdin o puceamos, ca te siklârelpi vareso de obiektoara ande cib li minoritengo taneskî, hai te lacearel o siklârimos andal codola ciba. Le manușa statosku sîle te ristârel hai te labârel mai tarazo li ciba le minoriteturengo andi mass-media hai andi vakârimata administratsiako. Katar înclel ca te aven manoș andal minoritetea pașa le kidimata bare thanosko.

Sî but buchea kai trebunle te denli vast hai zor kai te aven tode ca te avel dialogu mașcar le etnosurea, hai po monitoringu le bukeango pal kodola thana.

Mai sî angli kerkimo kai penel ando traio le Romengu, ka te vazdenpe opre hai te na aven diskriminiruime, te na aven cinde katar aver manușa kai train ketane kai sî ji aghes ek baro pucimos anda lendi. Trebul te kârelpe ek acția kai te lacearân lengî situația po sikaemos, varvalimos, soțialu hai te aven line hai te den sfato kai te nakaen andi politika taneskî.

Pushimata so nas karde, so sigu trebul karde.

- ✓ but sigu trebul lino u ciacimos pai antidiscriminatsia; o diklimos fisaoghesasko pai antidiscriminatsia, nasulimata rasialo hai li jiamata antisemitiku ;
- ✓ te lenpe jiamata kike mai sigu ando lashiardimos pal pandimata maskar i poltika i mass-media , hai po akiiardimos maskar le saora minoritettura sa train kate. Te aven tode taneste pai baza le ciacimasco le tsifliari so piraenpe nasul bi ciacimasco le minoritetotsa;
- ✓ te lenpe pasurea po Planu statosco andal rom so cam del lachimos andal rom pe but vremea , hai te aven rom sicade ando stato andal verver structururea, hai te denpe cana mangalapi loie po kadova puchimos;

KONȚINUTO

I	BAZIKO KONKLUZIA.....	7
	Ek procesu po monitoringu	
	Informația pala implementatia pai Conventia pala dui ticlurea monitoringu	
	Labărimos lejislativu hai internationalo structura	
	Interculturalo dialogo hai i toleranta	
	O Ciacimos pala i pakiamos	
	Edukaciako ciacimata kai si minoritetea	
	Situația le romengo	
	Le ciacimata le manusen kai minoritetea hai sar on cionpe ande aver viatake butea	
II	KOMENTARIO PO VERVER ARTIKOLO.....	11
	Articlo 3 Konvenția Kadro	11
	Articlo 4 Konvenția Kadro	11
	Articlo 5 Konvenția Kadro	14
	Articlo 6 Konvenția Kadro	15
	Articlo 7 Konvenția Kadro	18
	Articlo 8 Konvenția Kadro	18
	Articlo 9 Konvenția Kadro	19
	Articlo 10 Konvenția Kadro	21
	Articlo 12 Konvenția Kadro	22
	Articlo 14 Konvenția Kadro	24
	Articlo 15 Konvenția Kadro	26
	Articlo 18 Konvenția Kadro	30
III.	AGORUTNI KONKLUZIA.....	32
	Lace paruimata	
	Le problemurea kai acile na kărde	
	Le recomandația	

**KOMITETO SFATOSKO
PALA KONVENȚIA KADRO KAI LEL ANDO BRĂK MINORITETUREN TANESKI
O TRIN-TU KONKLUZIA PAI MOLDOVA**

1. Komiteto Sfatosko leau akanutno konkluzio po 9 decembro 2004 bårş po articlo 26 (1) pala KonvenȚia Kadro hai punkto 23 pala rezolutia (97)10 palo Komiteto Miniştrengo. Akanutno konkluzio kårdi po baziko informaȥiaco, kai arakålpi ando Lil cårdo li Tanestar (cate hai mai dur sa Lil Thanesco) lino po 24 februaru 2009 bårş, taj andal aver lila, taj mai pala informaȥia kai sas kidini ando Komiteto kana kårelaspe phirimata andal forurea: Chişinău, ando Otaciu po 21-24 aprilu 2009
2. I cotor aconutni konkluzio palo Komiteto Sfatosko, aracleau sai mai baziko pucimata pala situaȥia kai mangåla i Konvenȥia Kadro pai Moldova. Sa kodola situaȥii sas but mişto sġcade andal rezumȥii pal artikle ando II cotor, kai sa kårren partea andai Konvenȥia Kadro pal kodola pucimata, kai trbun vazde, hai pal sai o Komiteto si te ĩnkalael soluȥii.
3. II dui catora sġli bazica, kårdi ando eculea fazo palo monitoringo pi Konvenȥia Kadro, avridini andi ek konkluzio li Komitetosko Sfatosko po 1 marto 2002 bårş, taj andi rezolutsia palo Komiteto Miniştrengo lini po 15 ianuario 2003 bårş.
4. III cotor sġlis konkluzio, kai daştin te aven baziko andal kodolen konkluzio kai kam trebun te lelli o Komiteto Miniştrengo andi Moldova.
5. Komiteto Sfatosko but kamel te mai avel angli dialogu maşcar le manoşa statosko, taj le minoritetea nacionalu, taj le aver manuş statosko, na-statosko kai kamen te avel kardi i Konvenȥia Kadro. Ka te avel i Konvenȥia Kadro putårdi andal saura, o Komiteto but mangål ka i konkluzia te avel sa akanak dini saurångġ. O Komitetu Konsultativo mangal catar le thana –pral te dikan sar o Komiteto minichtrengo karel sar i conventia te avel transparente, hai mangal sauran te citin i concluzia so salini po 16 aprilu 2009. Dic i (Rezolutia CM/Res (2009)3 so del zor pai Rezolutia (97) kai del duma ando diklimos pai baza articolengo 24-26 andai Conventia-cadro po ciacimos le minoritetonga)

I. BAZIKO KONKLUZIO

Ek procesu po monitoringu

6. Moldova sîkadeau sar te paşol ka te kărelpi mai mişto o monitoringu pala i Konvenţia Kadro. Ando than Moldoviaka sas kărdo îk seminaru, ka te arakâlpe le factorurea, hai te sikavas sar te avel o planu pala I Konvenţia. Po seminaru sas acarde li naţional minoritetea hai Komiteto Sfatosko. But laciamos sas le naţional minoritetea sar po seminaru saura lila ando procesu po monitoringu (Konkluzio po Komiteto Sfatosko; Komentarurea po Guvernu; Rezoluţia po Komitetu Miniştrengo) sas rincibarde pala lengi ciba. Le seminarurea kai mai sas kărde anda le pucimata li naţional minoritetongo, hai pandime le Paktosa po stabilitetu ando Sudo-Vesto Evropako (Sudutni-Răti Evropa), sas pruve, sar i Moldova kărdeapi but activu andi protekţia naţional minoritetongi sar maşcar le manuş bare statosko, gadea hai maşcar o ţivilno khetanimos, taj thavdel te del barodikimos le puşcimatengo.

7. Dudalo sî, kana kerelaspi o lil Statosko, le manuş bare mangănas sfatu katar le nacional minoritetea, tali codola na kărdine i konkluzia pi kodoia so depi дума. Si nacional minoritetea kai nai naistume sar sas o pandimos maşcar len taj le manuşenţa statosko. Ita star o Lil Statosko na ji ando agor sîcavel so mangăn le minoritetea. Ko angluno li manuş statosko kai si tode andal minoritetea hai le minoritetea nacionalu sî te aven mai putarde ek andal averesti, hai te aven mai paşe ek averestar. Gadea ando-ktan on kam daştin te ţirdin pesti saurăn con sî ciutine ando proţesu po monitotingo pala Konvenţia Kadroske.

8. Ando kerdimos po akanutno Konkluzio o barodikimos le Komiteto Sfatosko sas kidini pal bukea so kărelasle le manuş bare statosko po labărimos la Konvanciako Kadroske po than kai nai lengî zor le manuşengî le barengo. Taj sadi-ek, o Komitetu sîkavel sar sî but baro u puciamos ando than i Transnistria. Sar kam înklen ando kudua puciamos, katar hai kam dicălpi sar kam jeal o dialogu andră akeardimo pala pucimata sar si o zuralimos le thanosko moldoviate, o jiundimos naţionalu, o jiundimos cibako.

9. Andi situatia kai kărdeapi o monitoringo po labărimos pala i Konvenţia Kadroske pal thana kai ni daştin te priin pala lendi le manuş statosko i Moldova aşel te avel but paro. Si so te motas andi zor kai tonla le manuş statosko hai na-statosko ka te kărelpi pandimos le manuşenţa ando ţivilno khetanimos po than Transnistriako, ote kai sî sa jutimos on akarenpi po kidimos, kai sikaenli te aven birale hai te akiarenpi maşcar lendi.

10. O komiteto ginavel, andal saura kon si akarde po trajdimos le procesosko trebun te avenli îk pozitsia pîţardi miştothodi taj but sîgu te len îk alau ciacio po butangli. Ek so mangălpi li lenoalaestar sî te pativimilpe i Konvenţia Kadro so si todi te arakâl saura minoritetea nacionalu po than Moldova.

11. O Komiteto Sfatosko barea traşasa sîkavel le parimata, kai înkleste andi Transnistria, cana camline te cion o xramos latino anda le kăra sîkavomasko. Sar pendine taj le organizatsii internaţionalu, o Komiteto Sfatosko ginavel andal chiavoră kai sikaen, andal manuşen kai sikaenli, hai lengî manuş, so si şitutine ando cingar, si but paro, anda kadaia sar lengi cib kai delpe дума sî ando hanrîmos po than Transnistriako. Mai dur kărelpe nasul le ciavorengî ke ni daştin te sikaen andi lengi şib, ni aven ciacimos te aven con sî taj sî şitutine ando cingar, o încimos catar daştin te avel sarpo drom politikano.

12. Sî ciavoră kai astarde te sîcaien kana trebulas, taj saek i situatsia andal kăra sîcaimasko așel na laci taj trașarni. So sas thodine po lil dui kăra sîcaimasko le „manoșentsa” so korkură todinepe pai Transnistria, ni înkalade o saio baro pușiamos kai andeau ka te avel gadea parimata.

Informația pala implementatia pai Conventia pala dui ticlurea monitoringu

13. O Komiteto Sfatosko arakleau sar i Moldova pala ekolea Konkluzio, te kărel o ristărimos le articlosko baziko po ciacimos saurengo minoritetongo nacionalu, taj po ciacimos lengo oranizatsiengo kai on bukearen(kate taj dur o articlo pal nacional minoritettura), lini ando augusto 2001.

14. Ando decembro 2003 bărș ciacimaski bazika pala protekcia nacional minoritetongo, sa thodeapi taj o Artiklo kai pruvil baziko drom po nacionalu politika ando than Moldova (kate taj dur artiklo po politiku nacionalu).

15. O lil caduva si akto juridiko but trebuvmasko politiko. Pala lesti le organurea thanosko sî te vastipenpe ande lengi bukhi, ka te daștin te zuralen o than moldoviska taj o vestoujimos nacionalu. Ando oktombro 2003 u Parlamentu kărdeau o planu Nacionalu palo ciacimos le manoșesko po 2004-2008 bărșa, sa kate sas tode cusea aver jiamata palo protekcia nacional minoritetongo.

16. Palutne bărș ,naistume le contacturengo kai ss mașcar o Konsilo Evropako, sas kărde but artikle poala protekcia minoritetongo nacionalu. Komiteto Sfatosko zurales mangăl le manușengî kana kamena te kăren paruimata andal artiklorea te na bistrăn le șibandar kai denpe duma po than, taj pal aver pușimata li minoritetongo nacionalu, pala cadaia daștin te len o lenoalau sar mangăl i Fremutni Konbencia.

Labărimos lejislativu hai internacionalo structurea

17. Komiteto Sfatosko del te jianas, so o rakhimas le artiklengo așiael sao but baro puciamos andi Moldova. Katar sî te akiaras, sar le artiklorea pala protekcia minoritaturengî nacionalu na sî te aven eksepcionalo.

18. O Komiteto sîkavel sar i bazika ciacimaski, so sî todi te kărel protekcia minoritaturengî nacionalu, sa gadea sili sar le standarturea evropiska hai internaționalu.

19. Hai but nasul fala amen te așunas catar la minoritettura nacionalu, sar po nevelo thano le manuș ne îi kăren sar si ando artiklorea po sîkaimos, na mecăn te bariol i kultura, na mecăn le nacional minoritettura te cionpe ando civilo khetano.

20. O Komiteto rughil le manușen thanesko te aven leno alae politiko, hai te bukearen pala so mothollengî i constituția hai te aven pașă le minoritettura nacionalu, napriindo po parimos ekonomiku kai sî po than moldoviska.

Interculturalo dialogo hai i toleranta

21. O Komiteto Sfatosko prisardeau meșto po bir taj lacio alaimos ando khetanimos moldoviska, kai le manoș statosko sîkaven sar kamen te aven ando dialogu, hai kamen te avel pralikamos mașkar le ātnosurea. Sa kate o Komitetu mangăl te mai kărelpe ik monitoringu, kate kidin le anaua pai diskriminatsia hai pal bukea nabirosko. Katar kamelpi ka o dialogo te avel but andralo, taj te ni avel nebiros, kai but malaelpi le Romendi taj le pakeavendi na sar o butimos thanesko.

22. Ando aktomburu 2004 bärş andi Moldova sas thodi taj khärđi ekto skriimos le manoşengo dikana o than khärdeapi suveranu. Anglo kadova sas kärdo 15 bärş palpale ando 1989. Le experturea pende so laci sî kodoia bukhi . O skirimos kam sîkavel sea o ätnosu sosî andi Moldova. Hai pala kadaia cam avel naparo te kärelope i politika taj le jeamata pala Konvenţia Kadro andi Moldova.

23. O Komiteto Sfatosko sikavel pala so le anaua skriimasko kam aven bukearde, le manuş statosko kam trebun te len jiamata pala protekcia le nacional minoritaturengî, pal anaoa na putarde andal saura, gadea sar mangäl o artiklo 3 pai Konvenţia Kadro kai sî nikärđi andal standarturea maşkarthanurengo. O Komiteto Sfatosko sikavel, sar i mass-media hanrî parudiapi, ando mişto, tali sadiiek nai sî naistume sar i mass-media phiradiol verver andal pandimata li etnosurentsa. O Komiteto mothol star kadaia chärełpi: I mass-media si ji akanak dischärđi po prinipo li şibango.

O Ciacimos pala i pakiamos

24. Le horahaia but varea mangline lenge pakiamos te avel prinzardo andi Moldova inca pala i sa o zaconu avilea ando 2008 sar si li kulte hai pakiv. Numai ke kadala puchmate lenge nas sunde. Mai but. le manus andal kadala comuniteturea horahane pendine kai len le aven ande lenge thana hai si rodine katar le mano sandal politia.

25. Si but vajno te avel ek dialogo maskar manusa statoske hai manusa kai si horahane sar sip ala lengi pakiv te avel prinzeardo. Sar penel o cazo *Masaev împotriva Moldovei*¹ cotar i Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, o stato trebun te jutil lent e avel lenge ciavimata prinzeade pala lengo pakiv hai aver institutturea kai si kerdea kadea.

Edukaciako ciacimata kai si minoritaturea

26. I Moldova kerdea sale butea kai te avel lenge rupustica hai aver kai le minoritaturea te avel rinchibarde hai ramosardi lenge ciba pe skola hai aver. Mai si skoli sar si experimenturea kai le ciba minoritaturengo si sikade. Va I trebun kai o statu de jutil len de ingaren hai aver ciba le minoritaturen kai si pares sikaemaske kai lenge nai love hai naile siklearea.

27. I cib kai trebun sikavdi le minoritaturen si bilaci andi skola hai andi aver institutii bi kodola so penen anda-l programe kai si kerde andi bersa mai palal. o Guverno trebun te tol ek strategia kai te del o jutimos pala o kaliteto sikaemasko, sar si ek problema kai le minoritaturen ni jeanen peske cib or ni jeanen I cib statoske. I kadaia sikavel hai penel kai le minoritaturea nai ciudine andi viata sotial-economico or mai but.

Situatsia le Romengo

28. O Komitetu si darano kodolasa sar sî i situatsia phari le romendi andi Moldova. O Komiteto ginavel ke le manuş statosko si te na bisträn le romendar taj te len jeamata but lace ka te denli lace thana andi sfera sikaimaki, te denli thana bukiako, ta te denli drom ando tsivilno khetanimos. O Komiteto Sfatosko ginavel ke le manuş statosko na but khären andal rom ,sar le manoş statosko bare, gadea i le manoş andal primării. O Komiteto mangäl le manuşendar te aven but paşă le romendar alaiesa, sfatosa taj loventsa. Te zutinin le romen taj te agoren i izolatsia kai khärdeapi andal rom aghes.

¹ *Cazul Masaev împotriva Moldovei* (plîngerea Nr. 6303/05) Hotărîrea Judecătorei din 12 mai 2009. Hotărîrea Judecătorei nu este definitivă. (Articolul 44, paragraful 2 al Convenţiei Europene pentru drepturile omului).

29. O Komiteto Sfatosko phenel, ke o legjislativo moldoviska ke sî po ciacimos po sîkaimos le sauran manușengo so sî andal minoritetea nacionalu, sil sar mangălpi andal standarturea mașcarthane. Tali kadoua legislativu na mișto kherel buki . Mangălpi but jiamata ka te vazdilpi o savimos le siklăren, te khărenpi lila andi cib le minoritetongo nacionalu. O Komiteto sicael, sar but baro dikhimos aelas mișto te delpi le procesosko mașkar etniko hai polikulturu po sîkaimos, hai mai but sar kam delpi i cib statosko kodola manușengo kai sî minoritetea nacionalu. O Komiteto Sfatosko mangăl le manușen statosko te na bistrăn le romendar po kodoua pucamos, anda kodoia ka le Rom sî but nasîkade.

Le ciacimata le manusen kai minoritetea hai sar on cionpe ande aver viatake butea

30. O Komiteto Sfatosko mothol sar taj le manuș politiko taj le manuș ando țivilno khetanimos, kai sikaven po kodoia ke ferdi trebun te khărelpe nevo o Articlo po labărimos le cibango, lino ando 1989 bărș, taj šiuto ando na-akiardimos le Thanesa vesto Moldova. O puciamos le cibango orta sî so ando procesu vazdo li Thanestar Moldova kai kamel te avel vastonacionalu. O Komiteto akhiarel, ke ando than butnacionalu o puciamos le cibango, sî zurales duchado taj sanoro. Cana tolpe hanrî inițiativa ando kadoua puciamos, daștil te astarel bari iag politiko. Daștil te avel sar kana vazdeapi o puciamos le ruisika minoritetea anda-i lenghi cib. Ita star o Komiteto delpi pala politika thaneskî, sao rakhel o statusu-quo, ferdi te rakhelpi o akhiardimos.

31. Sar ne jiana li bukhea maiangli, o Komiteto saek ginavel so trebun te nikhărenpi le printipurea pala Konvenția Kadro, hai te haminpi ando kodoua puciamos le nacional minoritetea. Pala le alaua le Komitetosko Sfatosko kodoua sî sao lacio drom kai daștil te del lacimos le nacional minoritetengî so beșen po kodova than.

32. O Komiteto phenel sar naistume așileau le nacional minoritetea, kodolasa ke akanak on daștin te den дума pi lenge cib andal verver tana. Taj avela but mișto angli te lăbărelpi li ciba andi mass-media, sîkaimos, mașkar le phandimata le manușența thanesko publiko. Barodikhimos sî te delpi cibako ukrainiska hai le kodolengî kai sî but hanrî, hai sa kadea hai le le Romengî.

33. O Komiteto Sfatosko phenel sar le minoritetea nationale așile but naistume, sar sas kotorlipe andi khetanimos le thanesko. Tali saek o Komiteto Sfatosko mangăl le manușen statosko te na așiaenpe gi kate tali te buearen dur po kodova puciamos. Te bukearen le nacional minoritetonța, ferdi on jianen mișto le puciamata kai sî lendi, te keren but konsultații, te thon manuș andal minoritetea andal sobe statosko. Barodikhimos mangălpi te avelpi le minoriteten kai sî hanrî po than, hai le romengo kai igi akanak sî parude ando tsivilno-ekonomiko drom.

II. KOMENTARO PAL AVER ARTIKLOREA PALA KONVENȚIA KADRO

ARTICLO 3 PALA KONVENȚIA KADRO

Kriteri țivilno ando putardimos le alaesko „nacionalo minoriteto”

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

34. Ando lengo ekto konkluzio, o Komiteto Sfatosko mangălas te tolpi o kritero țivilno ando putardimos „nacionalo minoriteto”, astardo ando legislativu moldoviska.

35. O Komiteto mangleau barodukhimos katar le manoș statosko pal parimata procesosko taj ciacimasko sai malaelle le țivilie avrutne (kotar 4000 gi ko 5000 manușa) sai beșen po than moldoviska de but bărș, tali naștin te aven țivila manuș kadale statosko.

Situația de aghes

36. O Komiteto Sfatosko baxtarel le jiamata manoșengo statosko, sar kodola sî putarde te nikhăren dialogu le manoșența avrutne. Le experurea mișto dikline sar le avrutne kărenas dialogu taj sas prezentu pal khidimata kai khărdeavli o Komiteto Sfatosko kana avile andi Moldova, tali le manoș statosko kărde lace paruimata ando legislativi le thanesko Moldova . Kadaia kam avel but lacio, ke li giamata pai neotriki te na aven but pare.

37. Napriindo pal but paruimata lace le manuș avrutno arakade, so beșen pi phu moldoviska mai but di deșa berșa, taj mai angli malaienpe bute parimatența te aven manuș na-avrutnemanușa. Pala alaua li Komitetosko gadea sî andai kodoia ke nai akhiardimos duialo pala dui țivilnea le thanența katar țîrdinpe o art.15).

Rekomandația

38. O Komiteto mangăl le manușengî so bukearen po kodoua puciamos te astaren but zurale jiamata sai te na khăren pharimos po puciamos ando țivilno moldoviska. Gadea kam daștis te khăras but sîgu le avrutnen nakhade ando khetanimos moldoviska. Gadea on kam aven arakade po ciacimasti, so taj sî skriimo andi Konvenția Kadro.

39. Komiteto Sfatosko ginavel hai dikăl sar daștil te kidel andiktan realo le avrutnen pala Konvenția Kadro po baziko lako averen artilen, taj mothol te khărelpi sfato saurența con mangăla cadaia.

ARTICLO 4 PALA KONVENȚIA KADRO

Akcio thodi po marimos la diskriminația

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

40. Ando ekto konkluzio o Komiteto phenel, so i statistika del cubut thele le anaua pala diskriminatsia po punkto nacionalo, taj akhardeau te lelpe, taj te vazdelpi kadova puciamos. Sai but le kombutsmanurendar mangleape te delpe barodikhimos lilengo sai sî pala arakhemos le nacional minoriteturengî.

Situația di aghes

41. O Komiteto Sfatosko phenel sar le lila kai motholpe andal, nacional minoritetea, taj lengo ciaciamos uşteado andal instanţiuria, aşiael neparuime. Le combutsmanurea sa ni den barodikimos kadala lilengo.

42. O Konsilo Evropako, so sî naando rasismu taj natoleranto ando duilea phendimos pai Moldova, taj o Konsilo sfatosko sikavel sar le manuș le statosko ji akanak na jeanen kanci andai situatsia aekonomiko taj țivilni le romenghi. O Komiteto phendine le manușengî statoskî, sar sîli anaua katar le verver thana, sar le romen si ji akanak bare pușimata pai diskriminatsia, taj aver pharimata.

43. O Komiteto Sfatosko mangâl katar le kombutsmanurea pruvimata,so na but lila so arasân lendi, sicavel sar sî realu u pușimos le romența.

44. Avelas mișto ke le kombutsmanurea te den informatsia maibut le romengî, andai codoia sar on marenpi la discriminatsiasa. O Komiteto bahtarel o paruimos ando Articulo pal combutsmanurea, taj ginavel sar o paruimos kam avel but lace andal nacional minoritetea. O Komiteto mangâl le manoșendar statosko te len agoralau taj jiamata po arakhimos le prințipurengo so ni kam mekhel te avel diskriminația ando khetanimos hai saura nacional minoritetea avena saiek.

45. Avrikadalatar, o Komiteto Sfatosko del priimos pal parimata, le organizatsiengo na-statosko sai malaenpi andi lenghe bukhi kai khârelpi pala protekcia li minoritetea hai o marimos la diskriminatsiasa.

Rekomandația

46. O Komiteo Sfatosko rughil te avel but sîgu o procescu agorutno po baziko ciacio andai bukhi le kombutsmanurengo, te khârelpe but sîgu pîțardi informatsia saura manușengo po than , sar sî gadea mekanismurea so arakhâl kana sî discriminatsia, hai so le organizatsii na-statosko daștin te pîtran le interesurea le minoriteteengî kon maladea ando pesko drom descriminatsia anglo khidimos le kombutsmanurengo.

47. O Komiteto phenel andai protekcia ciacimasko le minoritetea nacionalo, sî butferdi te laciarelpî i bukhi le organizațiengo na-statosko, hai te aven vesto, hai te opreinkereli andi Moldova.

Situația le Romengi

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

48. Ando ekto konkluzio so khârdeau o Komitetu Sfatosko, ote mangleape ka le manuș bare statosko te arakân sar te khârenpi le pucimata bare, kai sî le Romen andi Moldova: parimata khetanime-ekonomiko, o dinoavrimos hai i diskriminatsia ando khetanimos.

Situația di aghes

49. O Komiteto Sfatosko bahtarel sar le manuș statosko cionpi andal pucimata le Romenghi hai kamen te laciaren lenghi situatsia ando khetanimos. Sar motholpe ando Statosko raportu, le romengî vastdelpe love ando sikaimos, sastimos, vazdimos le kãrengo hai aver.O Komiteto Sfatosko ginavel, so i programa statosko lini ando 2001 bårș po ciutimos le Romengo ando khetanimos na sas khârđi mișto. Sî gava kai le Rom maidur îngärenla but paro.

50. Le gava sî thode andol na-lace thana, kai sî dur le forostar. Ita star andal kodola gava sî baro pucimos le panesa, tatimasa, nai ujo sastimos, taj averen pucimatența. Le experturea den baro dikhimos po kodoia sar le Rom ni khären buki katindi, katar înklel katar lelpi o parimos lovența, sa baro puciamos sî sar le Romen naile kăra, o sastimos sî but nasul le Romendi .

Recomandatia

51. Le Romen ni avenli drom pala servisiurea kocialo, kadala saura khären ka le Romengî but hanrî te delvasten le manuș statoskî po than. Ando sîkaimos motholpe sar le seavoră ni phiren te sîkion so o gav lengo sî dur le thanestar kai sî o kăr sîkavomasko.

52. Le Rom așen na sîkade, kadaia khârel but pare pucimata sar pi cib moldoviska, kadea hai pi cib romani. Sa kate motholpi sar le Romen naile nakaimos pal instantsii le manoșendi statosko taj pal puciamata khetanime. (Dik le alaua po art.5,6,12, 14 taj 15).

Le sar kiden le date

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

53. O Komiteto Sfatosko ginavel, na-dikno so o than moldoviska sî akanak andal bare parimata khetanime-ekonomiko, le Romengî sî sai butparo ando khetanimos.

54. Le nacional minoritetea așiaen naistume le manoșengo statosko hai le garanturea po ciacimos sai kărenli on andi kultura, saek si kon așiaen na-naistume po kodova sar pativamilpi le garanturea pal eka kazusurea ando thanesko nivelu. Sai cu but le ukrainea așiale na-naistume statostar, so ni len vasto politiko zurali andai kodoia ke te arakhălpi lenghi kultura.

55. Le Rom cubut averengi nacional minoriteteengî sî parude ando khetanimos hai sîli sai but stereotipurea katar i mass-media. Andal but raionurea le manuș statosko kăren jiamata pai diskriminacia le romengî.(dik komentario ando art. 6).

56. On mothon, sar o stato na zumavelle kancesa, napolisardo so butalo sî lengo etnosu. Le gagauzea sî naistume sar kărel buki o stato andal nacional minoritetea, tali saek moton on mangănpe te khărelpi but dikhimos pala verver akțio, hai mangălpi te laciarelpi o mekanismu thavdino po opreinkerimos kulturako le minoriteteengî. Le bulgarea ginavel so o statoto but zumavelle u ando opreinkerimos le etnisuren.

57. O Konsilo Evropako khârel bare khidimata pai konsultacia le Romența kate khărelpi le jiamata pala strategia kai kam tolpi pașo programo statosko sosî te avel pala integratsia le Romenghi ando khetanimos. Ita star kideapi manoș te aven parlamentarurea Rrom andal verver organizatsii kai sî te aven baziko ando dialogo hai te den vast promotu le romendar.

58. O Komiteto Sfatosko ginavel, sar i Moldova trebul po ciacimasti te opreînkrimel fiesai jiamata kai kăren le nacional minoritetea, so te arakălpi taj te zurarelpi i kultura lenghi. O stato sî te îngaren politiko ciaci thodi po opreînkrimos taj zuralimos kulturako, sai sî le minoriteteuren hai le tradițien so sî le ukrainen. Barodikhimos sî te tholpi pal pușimata ando ka te putrănpi li kăra kultururengî, maibut po pucimos pandimo le Romența.

59. O Komiteto Sfatosko dikleau sar le manuș statosko kamen te bukearen putardo po kadava puciaimos, hai godisarde te avela but mișto te khären buki pal verver absere po Programo 2001

Rekomandacia

60. O Komiteto Sfatosko akharen le manoŝen bare statosko hai thanesko te bukhearen le Konsilosa Evropako te zinzărel but angli i buki po laciarnos le romengo andi sfera socialo/khetani-ekonomiko.

ARTICLO 5 PALA CONVENȚIA KADRO

Opreinkerimos kulturako le nacional minoritaturengi

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

61. Ando lengo ekto konkluzio o Komiteto Sfatosko mangălas le manoŝengî statosko sar cu but hai zurales te opreinkerimos ando sea kodova so kamena te keren le nacional minoritaturea kate xastralpe hai te zumavelpe butangli. Si butmanglo, so le manuŝ pativale maŝkar le minoritaturea te aven akarde kai na te vazdenpe le pucimata.

Situația di aghes

62. O Komiteto bahtarel i zor thodi le manuŝendar statosko hai thanosko, anda kodoia kate khărenpi le barodivesa kulturiska, so khărelli le nacional minoritaturea, kate khărenpi o dinoavrimos le lilengo andi cib le minoritaturengi, kate khătenpi le kăra kulturiska, kăralilengo, teatro, museia.

63. Daŝtis te mothas so miŝto sî diklime le barodivesa sar le nacional minoritaturendar gadea hai katar le manuŝen thanesko. O Komiteto motol so butmiŝto sî andai Moldova te avela duecotorengo phandimos, gadea oi daŝtil te kărel peskî opreikerimos katar le nacional minoritaturea andi kultura. Le manuŝ statosko zumaven te khăren pandimos le thanența pasutne okona kana ne arasăla resursurea andralnacionalu (dik sa o komentario art.18)

Rekomandacia

64. O Komiteto Sfatosko aŝilea but naistume la informațiar so dine lengi o Ministerio Kulturako, so I buki artistiko le Romengî sî but opreinkărdi le statostar hai but pakivali le manuŝendar statoski.

65. Le gagauzura kai arakhălpi ando foru Kiŝinău but kamen te pîtrăn lengo kăr kulturako. Saekdata le manuŝ patevale andal Rom mangline li manuŝendar li statosko te pîtrăn ik kăr ando sîkaimos hai kulturako ando foru Kiŝinău.

O jutimos hai sar te vazden peske kultura jai o identiteto le minoritaturea hai lenge

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

66. Sajekvar po jiamata lini le manoŝența statosko po opreinkerimos po-jiamata andi arta, le Rom ginavel ke o statu hanri kărdeau andal Rom. Mangălpi te na bistrălpi, so le Roman naile than pasutno hai te aven kidine le Rom.

67. Le manuŝ sîkade andai Akademia Sîkaimaski so sî andi Moldova hai sî kotor ando Instituto maŝkaretniko but kăren buki pal pîtărdimata andai istoria le Romengî. Daŝtis te acias naistume

sar lenghi pîtdîrdimata kam kâren kate, paruielpe o khetenimos anglal Rom, akanak hai ando butangli.

68.

69. Le manoş sîkade andai Akademia Sîkaimaski so sî andi Moldova hai sî kotor ando Instituto maşkarretniko but kâren buki pal pîtdîrdimata andai istoria le Romengî. Daştis te acias naistume sar lenghi pîtdîrdimata kam kâren kate, paruielpe o khetenimos anglal Rom, akanak hai ando butangli.

70.

71. Ita star o komiteto but mangleau le manoşendar statosko te khâren politika tolerantu hai o dialogo godisaro po puciamos andai politiko cibako hai politiko istoriako, ka te na avel cingar ando khetanimos.

ARTICLO 6 PALA KONVENŢIA KADRO

Jiamata le statosko, vartume po pravarnimos toleranto hai maşkarretniko xălovimos

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

72. But mişto o komiteto dikleau u but pateavalos ando chetanimos moldaviaku, hai i situatsia toleranto kai sî. O Komiteto diklea sar ni akhiarenpi hai patevalenpi maşkar pesti le manuş moldoveia taj le manuş rusiako cib hai acileau traşardo andai kodoia situatsia.

73. O Komiteto naistume phenel, sar sî parimata ando khetanimos, tali saek i situatsia maşkar manoş kârdeapi laciôrî, barilea onivelo toleranto maşcar la manuş. Le manuş statosko, taj le etnosurea so si andi Moldova akhiaren sar sî vastno te aven saura pralikane maşkar lendi,ferdi gadea i politiko andi Moldova daştil te avel stabilu, taj zurali.

Situaŷia di aghes

74. O Komiteto bahtasardeau, kana andi Transnistria sas o baro marimos ando xramosamos latinisko, sar ciuteapi le organizaŷii na-statosko, hai le manuşen statosko sai but (O Birova pala pandimata mascaretniko), hai gadea i mass-media sai ciuteapi te khârel o dialogo le organizaŷiengo na-statosko andai Transnistria .

75. Ando kodova kontexto sas thodo o akcento po alaua akhiarimasko maşkar le minoritetea naŷionalo andai Moldova hai i Transnistria kai te laciarel i situaŷia le romengi otar ando sistemo sîkaimasko.

76. O Komiteto ginavel, so napriisardo pal kodova sa i situatia khârdeapi laci, sa-ek. O khetanimos Moldaviaku aciael principurea cibako, hai po puciaimos andai integritetu Moldaviaku hai naŷionalu. O nakaimos kodola puciaimatendi khardeapi na but lacio, sa-ek malaelpi ando khetanimos i intoleranŷa kai opreinkerella i mass-media.

77. Pala alaua le Komiteto Sfatosko o puciamos so sî pala Transnistria sî butbaro ando khetanimos, sar i Moldava gadea i andi Transnistria.

78. Kadava marimos sî but nasul andai politika hai ando khetanimos Moldaviaku, sî but nasul andai toleranto so sî, ando pandimos maşkarretniko, zuraliimos thanesko, hai anda o suveranitetu naŷionalo. O Komiteto ginavel, so o khetanimos Moldaviake acileau i gi akana intolerantu, hai nasul zurales priilpe po minoritetea naŷionalu hai sa ku but priilpe mai nasul le Romendi hai le pakeadendi.

Recomandația

79. O Komiteto ginavel andai kodova kate avel o khetanimos socialo te avel zuralo ando than, le manuș statosko sî te khären kurso po vazdimos pativalo mașkar saura, te akiardion mașkar pesti le saura, te avel pandimos mașkar lendi le verver etnikorea, hai le verver ciba.

80. Le manuș te khären cu but kate ankalaelpi le parimata mașkar saura. Ando kodova kontekto si but-ferdi te vazdilpi o sîkaimos, te vazdilpi i mass-media taj i kultura. But mangălpi te kărelpi baro dialogo ando ŝiutimos le manoșego ando khetanimos sai but le romen hai le pakeaden.

81. Ando puciamos Transnistriako sî barodikhimasko andai kodova kate laciarelpî hai te avel o agor le cingalosko so sî, kadai sî te kărelpi ando dialogo todo po akhiarimos etniko.

Mass-media taj laki buti

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

82. O Komiteto Sfatosko ando lesko ekto konkluzio sîkadeau sar avela mișto andai mass-media te khären buki vasto, hai te aven toleranto kai vaș mașkaretnikorea. Kadalasa kam kărelpi akhiaremos mașkaretnikorea, naprisamo andi sai sfera on khren buki.

Situația di aghes

83. Le experturea bahtosarde i buki le manoșenghî andai mass-media andai kadaia kate vazdinpi le pucimata andai situația toleranto hai o akearimos mașkar le etnosurea. Sai ku but sas vazdo kadava puciamos ando proiektu kărdo ando pașomilai 2004 le manoșența so kăren buki ando xramosamos vasto.

84. Le divesutne andal verver etnosurea, hai sai beșăn andal verver thana, khărdine ik drakhlin so daștila te kărel dinoavrimos pal dui ŝiba (cib naționalo hai i cib rusiska), so daștila te opreinkerel verver kultura hai o dialogo, so kamdaștil te îngărel o monitoringo pal kodola pucimata sa-i but bare andai mass-media. Angla i kadaia kărdeapi dialogo (Etnoforum) le manoșența andal kăra informațiako, kai sas opreinkărma le organizatientsa mașkarthane.

85. Kadava kidimata jutisarde le național minoritaturen andal but pucimata so sîli. Kate on akiardinepe te pîtrăn ik web-saito taj te pîtrăn programo-tele sa po kodola pucimata ando sea o khetanimos.

Recomandația

86. Andi ekto Opinia, o KS naisarel ando vast kai den le minoritaturengă te aven po mașkar dikle averența anditan ando mass-media. Manușa statoske sas pușc(i)le te den vast/jutin ka le ciba minoritaturengo te aven draberde ande presa po than kai on train, hai sar si kodolengo minoritaturea kai sî mai harî lengo număr, sar si le Roma.

87. RM trebul mai dur te kărel buti pala lengî posibilitaturea economicu, kai te del vast kai te kăren mai but, te nikărel hai îngărâl mai dur i presa andi avera ciba le minoritaturengî, po tan kai train on, hai pesti saoră.

88. Mai but trebul te del vast kodolen minoritetea kai sî mai harî, kai naili ni ek posibilitetea andi kadavo angluno drom, hai te len te sikaen jurnalisturen hai i vrama kai delpe le programurea avri.

Politia

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

89. Le manoş statosko moton so len naile informația andai kadaia ka le etnikorea andi Moldova te marenpi maşkar lendi, te hanpe, te avel diskriminația kârđi andi Moldova pal minoritetea nacionalo. Naprisardo po kodoia o Komiteto kideau informația andai kadaia sar le manoş statosko nasul akiarenpi le minoritetea, sai mai but le kodolența so sî cioră.

90. Andai informația so deavla le manoş so kâren buki andal organizații nestatosko sîkaelpi so paro sî le Romengî andi Moldova. Le şingale but nasul piradion le Romența hai le jiuveanța, hai le ciavorența.

91. Le experturea bahtosarde i buki le manoşenghî andai mass-media andai kadaia kate vazdinpi le pucimata andai situația toleranto hai o akearimos maşkar le etnosurea. Sai ku but sas vazdo kadava puciamos ando proiekto kârđo ando paşomilai 2004 le manoşența so kâren buki ando xramosamos vasto. Le divesutne andal verver etnosurea, hai sai beşân andal verver thana, khârdine îk draxlin so daştila te kârel dinoavrimos pal dui şiba (cib naționalo hai i cib rusiska), so daştila te opreinkerel verver kultura hai o dialogo, so kamdaştil te îngârel o monitoringo pal kodola pucimata sa-i but bare andai mass-media. Angla i kadaia kârdeapi dialogo (Etnoforum) le manoşența andal kâra informațiako, kai sas opreinkârima le organizatenta maşkarthane. Kadava kidimata jutisarde le național minoritetea andal but pucimata so sîli. Kate on akiardinepe te pîtrân îk web-saito taj te pîtrân programo-tele sa po kodola pucimata ando sea o khetanimos.

92. O Komiteto Sfatosko del dikhimos baro pal pucimata, sar i mass-media andi lenghi informația so del sîkael o ververimos maşkar le pandimata so sî le minoritetea nacionalo hai le statos. Pala so kârdeapi o analizu pal saura emisiuni, dikleapi hai kârdeapi konkluzio sar kârelpi politika neciaci hai sar sîkaelpi le stereotipurea angla le nacional minoritetea hai le manoş so sî thanesko. Pi sea i situația so nai laci andi Moldova anda le nacional minoritetea, so but nasul sî andai kadaia ka o khetanimos ta avel toleranto, hai le maşkaretnikorea te akearenpi, sî te motolpi kate sar ni arasâl godi alternativo hai ververimos andi mass-media

Recomandaci

93. O komiteto mangâl te vazdilpi pozitivu i buki so kârel i mass-media ando khetanimos, te kârel buki so kam zutol te kârelpi integrația naprisardo po so than sîli ando dinodumos hai andi so cib kâren buki. Baro dikhimos sî te delpi le manoşengî so kâren buki andi mass-media, te vazdilpi lengo profesionalizmu , te pakiaven le minoritetea nacionalo, hai o ciacimos le manoşengo.

94. O Komiteto Sfatosko ando lesko ekto konkluzio sîkadeau sar avela mişto andai mass-media te khâren buki vasto, hai te aven toleranto kai vaş maşkaretnikorea. Kadalasa kam kârelpi akhiaremos maşkaretnikorea, naprisamo andi sai sfera on khren buki. Andiktan le Konsilosa Evropako i Moldova trebul te del o alau ando kadaia ka i mass-media te avel vasto, sai mai but i kompania khetanimi „Tele-radio Moldova”.

ARTICLO 7 PALA CONVENȚIA CADRO

Chacemaske cadru pala buti le politikane partidurea

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

95. Andi concluzia o Komiteto Sfatoske pendea manușengî statoske te hatearen o zakonoske kadru pala politikane partidurea², i buti le organizațienge , sar te arakân/pain te na kâren na lace butea anda-l manușa kai sî minoritetea, kai on te arakânpeske hai te organizuin pala lengo interesurea buti andral ande politikane partidurea.

Situația di aghes

96. Komitetu Sfatoske sî loșalo ando puterdo dialogo kai sî Soveto Evropako po zakoneske expertiza pala moldaviake zakonurea pai buti kai kâren buti politikane partidurea hai organizația soțialo-politikane, o kodo alosarimasko hai aver zakonurea, kai sas puceade Komitetu Sfatoske ando pesqe ekto monitoringo pala-i Konvenția Kadro.

97. Dikindo kai sî ek kooperatiã laci Sovetoske Evropake kai te anen zakonurea po kodo standardo europako, gi aghes nici îk problema nas andini/înkaladi pi agenda buteake ando Parlamento Moldaviako.

98. O stato sî te îngaren politiko ciaci thodi po opreînkerimos taj zuralimos kulturako, sai sî le minoriteteuren hai le tradițien so sî le ukrainen. Barodikhimos sî te tholpi pal pușimata ando ka te putrânpi li kâra kulturengî, maibut po pucimos pandimo le Romența.

Recomandația

99. Komitetu penel, palo so o zakonu politikaki partidurea kam avel alosardo, moldaviake muanușa statoske trebuin te garantisarel manușenghe naționalno minoritetea te aven veste ando lengo alosaripen pala politikano organizația sar penel o articlo 7 andi Konvenția Kadro. (dik mai tele komentare ko art. 15)

ARTICLO 8 PALA CONVENȚIA CADRO

Vestimos ando pakeimos hai o ciacimos te kârel pakiavdi organizații

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

100. Horahae manușa anda-i Moldova (Horahai Spiritualo Organizația anda-i RM hai o Țentrosku Spiritualo Horahano Consilo), pendine anda lengo paro buti kai te kâren ek lil te reghistruin lengo pakeimos ando Departamento Statosku kai priil pala Pakiamos, harî berșa palal. I RM (Moldaviake) zakonurea³ del vast te kâren buti savorenqe secturea kadea sar penel o zakonu kai sas laciardo po Zakonu anda-l Sekte 2002, kârdo te laciarel i proțedura te reghistruin, sar penelpe anda lengî lila kadavo registrația sas aciarde kai i proțedura ni del vast, hai konik ni daștil te penel sostar.

Situația di aghes

² Zakono andal politikane partidurea hai soțialino politikane organizații (17 Septembrea 1991), kerdo hai copleturuime ando 19 Octombrea 1993 (# 1615 – XII) hai 30 Sentembrea 1998 (# 146 – XIV).

³ Dik articlo 31 RM Constituțiake hai o Organiko Zakonu Nr. 1220 – XV anda 12 iulia 2002, kerdo hai copleturuime Zakonosa pala Culte, Nr. 979 – XII ando 24 marto 1992.

101. Sar penelpe ando lil Țentrosku Spiritualo Horahano Consilo, kai sas dine ko Departamento Statosku kai priil pala Pakeaimos ando berș 2002, o kazo silo dino ko Kriso/judecata RM, hai aghes o Horahani Spiritualo Organizația bicialde lil ko Europako Criso pala Ciacimata Manușengo. O Cazo, aghes silo diklo ando Europako Criso⁴.

102. O Komitetu Sfatoske penel kî kadai dela priil pala late îl manușa statoske hai dikänla sar ek te arakän/pain i ordinea publiko hai o securitatea naționalo. Șingalo organurea nikärel controlu pala pakiavdi practika manușengî horahane, kodolengî kai sile ciacimata dine katar le organizații kai den jutimos ando foro Chișinău. Si cazurea, kai le șingale pirenpe nasul le horahanența (controlurea pala lengo documenturea, intimodonlen, tonli te pokinen hai aver po administrativo).

103. Sar penen îl manuș ando Ministerstvo Interno Buteako, kadava akția sî te diken sar kären buti le manuș kai kären îl kadala kidimata hai na pala le kodola kai pakian. Sar penen on kadava akția si dikle pala o zakonu RM kai mangälpe katar o Stato te pingearäl lengo pakaimos, sar si lende kărdo hai sar te kârel buti.

104. Po kadavo situația ko experturea Komitetu Sfatoske si pucimata kana nai konflikto mașkar articlurea Zakonența (dik art. 1 katar o Zakonu Cultea)⁵ kai del vast fieso manușeskă te avel vesto ando lesko pakaimos, korkoro or andiktan averen manușența, privatno or publico, hai sar sî o facto kai pingearälpe or na kă pakiadi practika si ilegalu gi kana nai reghistrume.

105. Îl experturea penen, ek argumento kai te pandaen le pakiade organizații si te diken i practika so penel, hai te na pagäl i securitatea hai i ordinea publiko, sastimos hai i morala kai arakän/pain le vestimata hai ciacimata le manușengă hai averengă pakeaimata. Sar penelpe, trebül te delpe vast pala kadava praktikurea kai sî.

Recomandația

106. RM trebül te astaräl legalino akții, administrativno hai aver, te arakäl le horahane manușen sar ek naționalino minoriturea, kai si vestome te aven loșale pala lengă pakeaimos hai ciacimos te kären pesqe organizații pakeavde kai te na pagän or te discriminiruen, sar penel o Zakonu pala o artclo 8 Konvenția Kadro.

ARTICLO 9 PALA KONVENȚIA KADRO

O vast kai del le ciacimata le minoriturengî andi media

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

107. Andi ekto Opinia, o KS naisarel ando vast kai den le minoriturengă te aven po mașkar dikle averența anditan ando mass-media. Manușa statoske sas pușc(i)le te den vast/jutin ka le ciba minoriturengo te aven draberde ande presa po than kai on train, hai sar si kodolengo minoriturea kai sî mai harî lengo numărü, sar si le Roma.

Situația di aghes

⁴ Dik o kazo Horahai Spiritualo Oorganizațiake anda-i RM, Nr. 12282/ 02.

⁵ Sa kadea buki ando Sudo Evropako po ciacimos manușengo ando vasto pakaimos, sa i kubut i Kîngări anda-i Mitropolia Besarabiska po marimos le Republicako Moldaviska, 13 decembro 2001, Nr. 45701/99

108. Le sigo geamos kai si andi media elektroniku privatno andi RM puterde lace udara anda-l minoritetea te avel lengî vasta andi media te avel lengî ciba drabarde hai scriime pe kadavo angluno rig/partea kai train on hai andi aver tana. Anda 150 privatno radioske stația hai TV, 15 kâren lengî programurea, or sî i mai harî kai kâren anda kadala manușa pe lengorî ciba ande-l kodola tana kai train on mai but le minoritetea te avel lengî programurea: sar si le Rusurea, Gagauzura (but programurea si po radio hai TV andi Gagaizia, hai sar si i Compania publico Teleradio-Gagauzia), bulgarisko (andi Taraclia hai Gagauzia), ucrainisko (ando Chișinău, Bălto hai ko Edinețko tan), polonezisko (ando Bălto), rumîisko (andi Soroca). Kodola kai kâren buti trebun te kâren lengî programurea hai pe aver stația radioske hai TV (sar si le rusiska hai ucrainiska) hai te aven kârde/rincibarde pale pi RM.

109. TV hai o radiou publico trebun te îngărel kadala programurea po spețifico temurea hai ando aver baro publico kai si minoritetea. Kadala programurea kai sî îngârde pi-l ciba minoriteteangî pe 30 minuturea po kurko, kârde andi ucrainisko ciba, gagausko hai bulgarisko; hai sar si po 30 minuturea po cion andi ciba biboldi hai romanes. Le kanalurea publico, sa kâren programurea po 30 minuturea pi rusisko cib hai dui varea po cion hai mai kâren fiesao cion pa dui ciba rusiska hai moldaviiska. O Komitetu penel kadava del vast savorengă minoriteteangă hai averengă te aven andik tan. Kadala programurea si kârde genendar kai sî profesionalurea, hai on sile verver minoritetea, hai lengî programurea si dine avri pi TV hai radio hai rinchibarde pi cib statosku. Le minoritetea si reprezenturuime ando Consilo Observaturengu Radiou Publicu, Companiakă Teleradio-Moldova hai o Emisiako Consilou.

Recomandația

110. RM trebun mai dur te kârel buti pala lengî posibilitetea economicu, kai te del vast kai te kâren mai but, te nikârel hai îngărâl mai dur i presa andi avera ciba le minoriteteangî, po tan kai train on, hai pesti saoră. Mai but trebun te del vast kodolen minoritetea kai sî mai harî, kai naili ni ek posibilitetea andi kadavo angluno drom, hai te len te sikaen jurnalisturen hai i vrama kai delpe le programurea avri.

Emisia TV și radio în limbile minorităților

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

111. So pendeam mai opre, le minoritetea gîndin/penen kă kadala programure so pendeamle mai opre nai lace hai ni arasel te sikaelpedel avri so trebun pala lengî butea. Sa mai dur acel na pakeardi le problemurea kai si le minoriteteangî kai sî mai harî po numărû (armeia, belorusurea, azerbaijaia, tatarurea, polonezura, lituaeia, hai aver.).

Situația di aghes

112. Andou presa/lil dino avri, si lace te avel lila kârde mașkar le organizațendar minoritetea andi cib ucrainisko, rusiska (katar le gagauzi, bibolde, azerbaidjanurea, hai sar si le ruși), bulgarisko, gagausko hai polonezisko.

113. Sî diklo ek lacio paruimos kai si le manușen dikle andi media statoske sar si le ucrainen hai cib lengî, ucrainisko. No sa ek, lengî reprezentanturea dikăn kadava situația na laci hai mangăn te aven mai but programurea neve andi cib ucrainisko, kana hai sile skurto (5 gi ko 7 minuturea). Sa akana trebun te lelpe/kârelpe mai but buti po localino tan. Sar penen le manușen statoske, i situația di akana nai anda kodoi kai ni kamel o stato, ci mai sigo si kai nai posibilitetea kodolen kai kâren buti andi kadavo sfera, hai kai naile lace sikavimos le jurnalisturen hai naile love/resursurea.

114. Anda-i media publicistico, o numărū hai lengo caliteto si ek kai ni arasāl. But anda-l kadala publikația sî dine avri na sar savoră, tai kai trebun te ton love anda lengî pusuki, hai kai but varea kadala love nai katar te lenli.

Recomandația

115. Le ciba le minoriteturēngî kai si andi media, but vrama ni aștin te îngärenla bi lovēngî, politaken interesurea, hai bi/na lacio sikaevmos kai te kăres buti andi media. Îi cib statoske hai cib rusiska sî ciba kai delpe duma pesti seaoră.

ARTICLO 10 PALA KONVENȚIA KADRO

Evoliția pala i politikani lingvistika

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

116. Ando ekto Opinia, o KS pendea kă le ciba kai delpe duma andi RM si sikavde sar penel o zakonu andou 1989, hai kai nas paruidime, dikana o stato lea peskă vesto (independența=libertate). Anda kadai vrama, le manușēngî statoske pendeape te kerăn zakono sar mangalpe ando Convenția Cadro, hai le zakonosa anda-l minoriturea katar i 2001 berș.

Situația di aghes

117. O zakonu pala Naționalino Minoriturea, RM paruisardea but aver zakonurea kai denas vast ando ciba li minoriteturēngî hai te den dume len andi avera sferurea viațaku ekonomiku, ketanimos kai te aștin te kăren aver zakonurea neve mai lace. Kadea kai le manuș akana sile len ciacimos te den duma rusiska hai cib statoske andi lengorî ofițialno lila pala kadala sferurea. Kadala hai aver factorurea, trebun te del manușēngî kai sî minoriturea te aven hai on andi viața economicu hai andiktan ketane.

118. O Komitetu si loșalo ando butea kărdine maunșendar statosku anda îl berș palal kai te sikaen i cib statoske anda-l manuș pure hai te înkalaven îl paro butea kai si o bilingvizmo moldaviska-rusiska, manglo katar le manușa statosku, hai gi aghes si kadala problemurea. Anda kadai trebun te penelpe ii organizația kai sikaven le puren, materialurea kai denpe avri po sikaimos, li grupurea kărde po sikaemos anda-l ministerurea hai departamenturea hai sar si o grupu buteaku anda-l gava, po 2003 (dik sa le comentaturea pala Articulo 12 mai telal).

119. O Komitetu, kă di kana o moratoriu leno kai te del ek statuso mai vastno cib rusisku, 2002, acilea ek problema kai nai claro. Sas kărde verver akții kai te laciaren i situația lingvistiku kai sî ando amaro them/tan hai sî pringeardo kai trebun te kăren actualizația le zakonența. Sar dikleape kărdeape mai anglal ek statosku programu kai sî mai paro kai le ciba te aștin te kăren buti sas todine andi proiectu po verver nivelurea.

120. Fakto sî kai on priin atentu pala i situația politikani pari di aghes. Kadai si sa dikli sar ek planu kai te ratifițiruen i Carta Europaku pala Cibake Taneske hai Minoritoturēngî, kai mangăl sa kodova poziția te avel sar penel le aver ofițialno documenturea.

Recomandația

121. Le manuș statoske trebun te kăren sar mangăl o zakonu hai te avel kadea hai pi practika kai den vast/jutin le manușen kai sî minoritetea pala lengî ciacimata te den duma peskă ciba sar penel i Convenția Cadru. Gi akana, trebun te încercolpe te nikărelpe ek echilibru kai silo, kai dikhăl i situația spețificu lingvisticu andi Rm hai interesurea grupurengî kai sî (dik sa comentarea pala o articlo 6 mai opre).

ARTICLO 12 PALA KONVENȚIA KADRO

Phandimos kulturengo sar aspekto siklărimosko le romendi

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

122. Ando ekto konkluzio O Komiteto Sfatosko dikleau sar butlaci sî i buki le manoșengî statosko kate arakhăl le nacional miniriteton andi sfera sîkaimaski taj but mișto dikleau sar le manuș statosko kamen te paruien i sistema ando drom mai lacio kadalesr'tar so si, dikleau sar le manuș statosko kamen te vazdin i butekultura taj lako paruimos mașkar le verver etnosurea ando sîkaimos, nadiklo po cadaia so hanrî love sî andai kodoia.

Situația di aghes

123. O Komiteto motol, sar le ciavoră so sîkion andal kărasîkaimasko kărenpi prijiande li ciacimasa le manoșesko taj o ilo toleranto po baziko statosko, taj averența sosî pangle le ciacimasa le manoșengo. Andai kadaia kate bariol i polikulturo taj u pativămos anglal aver etnosurea andal kărasîkaimasko todeapi andi programa te sîkionpe le bukea kai xramosardeavle manuș verver etnikorengo. Andal 15 kărasîkaimasko sas but bahtusarde kadala jiamata, taj mangleapi te tholpi kadava puciamos andi Ministerio Siklărimasko taj kam aven thodo andal savuro kărasîkaimasko.

124. Ando 2002-2003 bărș sîkaimasko ando programo sîcaimasco andal nacional minoritetea sî șiuti i „Paramici kulturengo taj traditsia seli”. Ando 2003-2004 bărș sîkaimasco kam șiolpi ando plano ciklărimasko andal kărasîkaimasko medio andal 5-9 klasurea.

125. Mașkar savora proiektura kărde andal minoritetea nacionalo, o Komiteto dikleau le agorrodimos po istoria kulturako taj i cib romani, sai kărelpi ando instituto mașkaretniko rodimos andi Akademia sîkaimasko andi Moldova.(dik sa le komentario po art. 5) Ando îk tan, o khetanimos motol le sai sî le parimata ando dinoavrimos taj rodimos kolektivo andal Rom taj le nacional minoriteten.

126. O Komitetu, kă di kana o moratoriu leno kai te del ek statuso mai vastno cib rusisku, acilea ek problema kai nai claro. Sas kărde verver akții kai te laciaren i situația lingvistiku kai sî ando amaro them/tan hai sî pringeardo kai trebun te kăren actualizația le zakonența. Sar dikleape kărdeape mai anglal ek statosku programu kai sî mai paro kai le ciba te aștin te kăren buti sas todine andi proiektu po verver nivelurea. Fakto sî kai on priin atentu pala i situația politikani pari di aghes. O Komiteto ginavel, so i informacia kulturako, istoriako taj tradiciako le nacional minoriteten așiael limitome andal kărasîkaimasko moldoviska, taj le jiamata initsiativo kărdeapi na debut, katar mangălpi jiamata energiko taj love.

Recomandaci

127. Ka te sîkaielpi o lili but mišto andal kãrasîkaimasko, mangãlpi te aven lila, planurea sîkaimsko, manoş cai daştin te sîkaien le ciavoren. Katar sî te akiaras so sajimos del u pandimos duialo, hai o opreinkerimos maşkarselikano andi kadaia ka te anenpi love po kodova puşiamos ando nivelu nacionalo.

128. Baro dikhimos sî te delpi po khitenimos moldoviska so sî but nacionalo andi sfera sîkaimski hai pal aver obiekturea andal saura kon sîkion , saek kana on sî minoritetea nacionalo, sao nai minoritetea. I buki so kam kãren li kãra sîkaimaskî, buki andi arta hai kultura avelas mišto te avel polikulturu, so kam daştin te vazdin o intereso ek angla saura hai dialogo, so kam kãren pandimata zurale maşkar le ciavora andal verver naciai.

I educatia interculturalo

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

129. Le paruimata ando obiekto istoriako, so kãrdepi ando agor le 2001 bãrş , ni sas baxtãsardi hai kãrdea nenaistumos ando khetanimos ando ianuario 2002. Ka te laciarelpi i situaþia so kãrdeapi, ando paşomilai ando 2002 bãrş kãrdeapi îk moratorio. O Komiteto Sfatosko ando ekolea konkluzio mangleau te vazdinpi kadala puşimata, hai te puşenpi konsultaþia sauren minoriteturen nacionalo so sî andi Moldova.

Situaþia di aghes

130. Malavelo andai kodoia situaþia, le manoş statosko astarde te kãren aver lila ando îk tan li Konsilosa Evropako. Kadalasa kamline te sîkaien o puşiamos polikulturo angle kodova obiekto hai te len poziþia ciaci angle istoria selikani.

131. Le manuş statosko kãrdine îk komisia so kam bukearen po kodova puşiamos, hai i metodologiko sar kam sîkaielpi i istaria andal kãra sîkaimasko. Pala informaþia so deavla o Komiteto Sfatosko andai buki so sî pandime le lilendar, oi sî agorali, hai le manuş statosko kamen te ton le rezultaturea ando plano sîkaimasko ando 2005-2006 bãrş.

132. O Komiteto Sfatosko, dikãl andi informaþia so deapi, so akanutno andal kãrasîkaimasko andi Moldova nai lilia maşkarkulturo andai istoria. O Komiteto acel but nenaistume po kodova puşimos, katar o Komiteto kãrdeau konkluzio sar but paro kam şion le manuş statosko kadala lila andal kãrasîkaimasko.

Recomandaci

133. Pala saura kîki maladeau o Konsilo Evropako andi peski buki, pandime istoriasa thanesko moton ,so sî te kãrel i Moldova, kana kadala lila kam sîkaien istoria thaneski. Le manuş statosko ferdi te arãkãn le minoritetea konflikturendar, hai te kãren îk khetanimos zuralo, hai dialogo maşkar le etnosurea.

ARTICLO 14 PALA KONVENȚIA KADRO

Barabarimos sajimasko ando mukhimos sîkăimasko.

Concluzia katar o astardo/ekto monitoringo

134. Ando ekolea konkluzio so kârdeau o Konsilo sfatosko, phenelpi so on mangline katar le manoș statosko, sar trebun te avel le nacional minoritature, hai kodola kai sî hanrî, hai naile lengo than, sa te aven șîutine ande sistemo barabarimo sîkaimasko.

135. O Komiteto miniștrengo ando konkluzio so kârdine andai Konvenția Kadroski mangline te avel konsultația le nacional minoritetonța, ka te akiarelpî mișto u pușiamos so sî panglo sîkaimastar.

Situația di aghes

136. Le manuș statosko ton but zor ka te laciarelpî i situația ando barabarimos mukhimasko ando sîkaimos le sauren minoritaturen nacionalo, hai but mangleapi te aven specialisturea so kam kâren lila sîkaimasko, hai te kârelpî pandimos dualo le thanența katar sî but minoriturea kas sî gadea thana. Le manuș statosko line te akiaren li parimata le romengî ando pușiamos le sîkaimasko, hai dine o alau te zutonle kate. O alau so deavlis o stato, sîkaiel le jiama so kamen te kâren andai cadaia ka te șion le ciavoren romane ando sistemo sîkaimasko ververesko nivelu. On sîkaen po direkto zutinimos khetano-ekonomiko familiengo, hai jiama sar o qvoto po sîkaimos baro andal institutorea.

137. O Komiteto Sfatosko bahtarel, sar akanutno sîkion 40 târne Roma, hai moton so but mișto daștil te laciarelpî i situația le Romengî andi Moldova kana fisao bârș kodova numero kam bariol. Le manuș so sî andal minoritature moton sar iji akanak le love so denpi ando sîkaimos lengî ciavorengi ne arasâl ji lendi, hai ni arasânpi love andal kadrore sîkaimasko. Andal kâra moldoviska sa sî pucimos le lilența po sîkaimos. On trebun te den pokin pal lila po sau bârș, hai te lenli andi arenda, so na saura daștin kadaia.

138. So ni mothona le manuș statosko. Mașkar le rom saek sî baro pușimos ando sîkaimos. Sai but bari situația sî le romen so beșen andaql gava, kate ni arasânpi love, le rom îngärenla but paro, le kârasîkaimasko sî but cioră, le ciavoră verver bârșângî sîkion andi îk klasa, katar hai înklen sîkaimos nasul mașkar le ciavorărom.

139. Andai cadaia so le gava kai beșen le rom sî but dur le forostar, înklen o pușimos le profesuren. Saura kadala parimata kâren, ka le ciavora te na phiren sîkaimasti, le ciavoră hasaren le lekții. Le rom așen na sîkade, hai kadaia kârel ka le rom te ni aven șîutne andal pușimata ekonomiko, khetanimo, politiko hai kultura.

140. O Komitetu penel, kâ pe practica andi relația le manușența statosku, i cib rusiska si labârdi sar i cib statoske, a aver ciba minoritaturengu ni labârenpe kanci. Sa le manuș minoritaturengu roven kâ le manuș statoske sao o vrama labâren lila andi cib statoske hai den alau palpale sa ando cib statosku, kana o pucimos silo ando aver cib. Le ucraineia na but vrama palpale dine informația ko experturea ando Komitetu, kai sî ek kamlipe te den дума mai but pe cib ucraïnisku andi lengî relația le manușența statosku.

141. Pala saura kîki maladeau o Konsilo Evropako andi peski buki, pandime istoriasa thanesko moton ,so sî te kârel i Moldova, kana kadala lila kam sîkaien istoria thaneski. Le manuș statosko

ferdi te arăkăn le minoritetur konflikturendar, hai te kăren îk khetanimos zuralo, hai dialogo maşkar le etnosurea.

Recomandaci

142. O Komiteto ginavel, so u puşimos andal manuş so kam sîkaien le ciavoren hai o puşiamos le lilengo sî sao but baro. Naprisardo po kodova so nai love o stato trebul te laciarel kodova puşimos ando îk tan le zutimasa maşkarselikano.

143. Sî te lenpi jiamata po puşimos le romengî but sîgu po nivelo ekonomiko, po sastimos, hai aver,so te laciarel codova puşiamos andral, ferdi gadea kam daştin te pîtrănpi le udara le ciavorăngî romane ando sîkaimos lacio.Sî te paruilpi o godisamos le romengî andal lengî kăra, hai andal kărasîkaimaskî, kate laciarelpî but sîgu i situaţia le ciavoren romengî ando sîkaimos.

144. O Komiteto ginavel, so u puşimos andal manuş so kam sîkaien le ciavoren hai o puşiamos le lilengo sî sao but baro. Naprisardo po kodova so nai love o stato trebul te laciarel kodova puşimos ando îk tan le zutimasa maşkarselikano.

Sîkaimos la cibako statosko

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

145. Ando ekolea konkluzio so kărdea o Komiteto sfatosko sîkael so le nacional minoritetea andi Moldova den дума nasul andi cib statoskî. Mangleapi ka le manuş statoskî te vaudi kodova puciamos.

Situaţia di aghes

146. Pala so dikleapi sea i situaţia so sî, i Moldova todeau but zor ka te vazdin o intereso le minoriteteuren ando sîkaimos la cibaco statosko, but kărdine kodolasa so şitutine ando kodova pucimos le programurea maşkarselikane, kate paruienpi andi experienţa hai ando zutimos lovenţa. Po kodova pucimos sas dineavri lila sîkaimasko, alavaro/dictionaru sar andal ciavoră, gadea i andal bare,so sî andal saura minoritetea nacionalo so sî andi Moldova, hai mai sas thode metodea neve sîkaimasko na pare.

147. Le nacional minoritetea dikle sar mangălpî ando khetanimos te jianelpi i cib nacionalo, hai i cib nacionalo kana jianelpi sî na gadea paro kate pîtrălpî o khetanimos andal lengî ciavoră.Naprisardo po codova le manoş, sîkaienpi andi cib rusiska. O Komiteto Sfatosko but mangăl, so angli te jial o sîkaimos andal kodola institutetea andi cib le minoriteteuren, hai kam aven speâialistetea so kam daştin kadaia te kăren. Akanutno le manuş, so kam kăren buki kate sîkion andal kursurea uzalutne ando foru Kişinău, hi'ai andal thana kai arakănpi kadala institutetea. Sa akanak kărelpi bukearimos panglo but efektivito le thanenţa sar sî i Bulgaria, Polonia, Rusia, Turcia, Ukraina hai aver.

148. But nacional minoritetea acen nenaistume sar kăren buki andi sfero sîkaimaski le manuş statoski, hai mangăn dinoavrimos le lilengo andi lenghi cib, hai manoş so kam daştin te sîkaien lengî ciavoren andi lenghi cib. Le romendi sî neparuime o pucimos po sîkaimos, len ji akanak naili kărasîkaimasko so kărenpi kurkă sar averen minoriteteuren, andai kadaia i cib romani andi Moldova but hasarelpî.

149. Le jaimata so line le manuș statoskî moton sar kam paruien kodova pucimos ando mișto, hai kam kărelpi but andai kadaia ka te na mai vazdilpi o pucimos po sîkaimos. Po kodova pucimos sas dineavri lila sîkaimasko, alavaro/dictionaru sar andal ciavoră, gadea i andal bare, so sî andal saura minoritetea nacionalo so sî andi Moldova, hai mai sas thode metodea neve sîkaimasko na pare. Le nacional minoritetea dikle sar mangălpi ando khetanimos te jianelpi i cib nacionalo, hai i cib nacionalo kana jianelpi sî na gadea paro kate pîtrălpi o khetanimos andal lengî ciavoră.

Recomandaci

150. I Moldova but trebun dikhimos te del le nacional minoritetengho ando sistemo sîkaimasko: te denavri lila andi lenghi cib te khonzăren profesorea so cam daștin te kăren buki andi cib le minoritetea. Barodikhimos trebun te del i Moldova le romengî andai kadaia so len naili lengo than pasutno. O Komiteto ginavel so i zor andi Moldova opreinkerem le nacional minoritetea, hai lenghi inițiativa, kate delpi дума andi lenghi cib pasutni, hai kana le minoritetea kamen te sîkion andi lenghi cib sîli mekhimos. Ando 2003-2004 băș andal deșuokto klasurea le lekții jianas andi cib ukrainiska, andal șou klasurea andi cib bulgăriska, hai andal ștar klasurea andi cib poloniziska.

151. Le Komitetos sîlis i informația , sar o sîkaimos delaspi andi cib le minoritetea, hai andai kadaia deapiavri lila sa andi lenghi cib, kai sas dine andal klasurea I-IX. Akanak jial i buki kate denavri lila andal klasurea X, XI, XII.

ARTICLO 15 PALA KONVENȚIA KADRO

I participatia pi viata social-economico

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

152. Ando lengo ekto konkluzio o Komiteto Sfatosko manglea katar le manuș statosko te kăren but bari i sfera sfatosko, te kăren but dialogo le manoșența pativalența so sî mașkar le minoritetea nacionalo. Ferdi gadea o stato kam jianen i duk hai le pucimata so sî mașkar le etnikorea.

Situația di aghes

153. O Komiteto ginavel, so i Moldova ni pandaen le droma le minoritetongo te aven andal verver sferure politiko, hai kăren lengî tana ni nasul. Le nacional minoritetea acile butnaistume sar kărel buki andi kadaia sistema o Birovo mașkaretniko (kata hai mai dur “Birovo”).

154. O Birovo jeanel andal saura pucimata so sî le minoritetea nacionalo andi Moldova, kana trebun o birovo kărel kidimata pal verber pucimata so nikăren li minoritetendar, kăren kidimata kana kadaia mangălpi le manușența statoskî, malaimata le manușența statoskî hai le manușența pakivale mașkar le minoritetea nacionalo. O Birovo but mișto kărel buki le konsilosa koordinatoro pal pucimata le nacional minoritetea. Del baro dikhimos pal ruvimata so avel le minoritetea hai priil sar mișto te laciaren i situația so kărdeapi. O Komiteto sa penel so kărdeapi lace paruimata, so le manușa statosku kărdine aktibno konsultație le nacionalo minoritetea andi vrama kai sikavenas te kăren ek zakonu pala-i politika nacionalo tai te den ek sfato lengî sar te konsultin pala-i reforma konstituțiake Moldaviiska.

155. O Komiteto Sfatosko deau barodikhimos po artiklo 16 ando ekto Konkluzio ando stato sar parudinepi le județurea andal raionurea. Kadaia kărdeau but te paruielpi i situația le

minoritetong andi laci kadalasa, so kārdeapi mai hanrî autonomia hai le minoritetea daştin naparo te cionpi ando khetanimos moldaviaku pal thana kai sî lengî khăra. Sî manuş pakivale andal minoritetea nacionalo, so moton sar o Konsilo koordonatoro trebul te pucelpi fisao manoşestar hai organizaţiengo kana kam kăren buki po duito phendimos statosko. On moton sar o xramosamos po phendimos trebul te delpi saurengî, te kărenpi prijiane.

156. Ando ekto Konkluzio so kārdeau o Konsilo Sfatosko manglea le manuşen statosko te kărelpi îk sfato saura kon kamena, hai te arakăn o drom so sî sao mai paşă andal nacional minoritetea te cionpi andal bukea statoskî, but mişto kam avel te cionpi le Rrom sa, andai kadaia so on sî buthanrî.

Recomandaci

157. O Komiteto Sfatosko mangăl le manuşen statoskî te denpi sfatu le minoritetonţa nacionalo hai te avel maşkar lendi dialogo hai te aven pîtarde andal manuş pakivale so kăren buki andal organizaţii so vazdin pucimata pal minoritetea nacionalo.

158. O Komiteto ginavel, so ni motona le manuş statosko saek o pucimos po sîkaimos andal ciba le minoritetea nacionalo acel neparuime, hai sai cubut le ţunurendi. Ando 2003-2004 andi cib ukrainiska îngărelaspi o sîkaimos ferdi 0,06%,so sî but hanră. Sai but o sîkaimos jial andi cib selikani hai andi cib rusiiska.

159. O komiteto ginavel so sea kadaia ni sîkaiel i situaţia realo pal etnosurea so sî andi Moldova. Te avel po ciacimasti ,o nivelu so temangălpi sikaimasti i cib le minoritetea sî but tele.

Kotorlimos li minoritetea nacionalo andal bukea statosko

Concluzia katar o astardo/duito monitoringo

160. Ando ekto Konkluzio so kārdeau o Konsilo Sfatosko manglea le manuşen statosko te kărelpi îk sfato saura kon kamena, hai te arakăn o drom so sî sao mai paşă andal nacional minoritetea te cionpi andal bukea statoskî, but mişto kam avel te cionpi le Rrom sa, andai kadaia so on sî buthanrî.

Situaţia di aghes

161. O Komiteto sfatosko bahtarel sar kăren buki andi andal kăra statoskî but minoritetea nacionalo, sai mai but andal gava, hai sar on cionpi ando khetanimos. Andi Gagauzia so sî autonomia sea izor politico sî le minoritetea nacionalo otar. Kate o Komiteto delpi palo article 7.

162. O Komiteto dikleau hai ni cialevesî so nisî nacional minoritetea andal gadea thana sar Ministerio ciacimasko, Ministaro po arakhipos.

163. Le Rom ni sî ciutime katindi hai andal gava kai on sî but saek len konik ni cionli andal gialogurea po pucimata so sî lendi. Le manuş statosko paruien kadala pucimata sar jianen on, bi ka te pucenpi le Romendar. Andal gava len ferdi pucenli so duk sîli, tali konik ni pucen sar avela mai mişto te paruien li.

164. O Komiteto Sfatosko bahtarel i grupa po dialogo so kārdeapi le romendi nadai kadaia kate daştilpe te vazdinpi le pucimata le romengî andal le manuş statosko. O Komiteto ajiukearel

lacio rezultato katar. O Komiteto akiarel so sau but baro pucimos le Romendi sî kî nai manuş sîkade maşkar le Rom, hai kadaia kârel but paro andal Rom ka te cionpi andi bari politika.

Recomandaci

165. O Komiteto ginavel, so le manuş statoskî trebun te sfatuinpi but le minoriteturënța nacionalo pal droma de anglal sar te daştin te cionli andi politika sai but te aven andi buki administrativo.

166. Le manuş statoskî bare hai andal gava sî mişto te paruien le pucimata le Romengî pucindo le pativalen so sî maşkar le Rom. Mangălpi te denpi love kate opreinkeren le Romen, andai kadaia so te aven butangli aşunde.

167. Le dada hai deia kamen ka lengî ciavoră te jeanen lenghi cib pasutni, tali sa kate on jeanen so paro kam aven lengî but angli. Jeanen sar ni arasăn lila ando sîkaimos, jeanen sar lengî ciavoră paro kam sîkion abdal universiteturea. Ita star on den le ciavorăn te sîkion andi cib statoski hai cib rusiiska.

I zor executive andal kera public.

Recomandacia pal dui kotora anglune

168. O Komiteto ginavel, so le manuş statoskî trebun te sfatuinpi but le minoriteturënța nacionalo pal droma de anglal sar te daştin te cionli andi politika sai but te aven andi buki administrativo.

Situatsia de aghes

169. O Komiteto ginavel, so i Moldova ni pandaen le droma le minoritetongo te aven andal verver sferure politiko, hai kârenlengî tana ni nasul. Le nacional minoriteturëa acile butnaistume sar kârel buki andi kadaia sistema o Birovo maşkaretniko . O Birovo jeanel andal saura pucimata so sî le minoriteturën nacionalo andi Moldova, kana trebun o birovo kârel kidimata pal verber pucimata so nikâren li minoritetondar, kâren kidimata kana kadaia mangălpi le manuşența statoskî, malaimata le manuşența statoskî hai le manuşența pakivale maşkar le minoriteturën nacionalo. O Birovo but mişto kârel buki le konsilosa koordinatoro pal pucimata le nacional minoriteturën. Del baro dikhimos pal ruvimata so avel le minoriteturën hai priil sar mişto te laciaren i situația so kârdeapi.

170. Po ciacimasti hanri minoriteturëa sit ode te Karen buki andal zora li statosco, ando Guverno, andal instituturëa so sip o ciacimos taj andal instituturëa public. Gadea parimata bucheco si sar le ucrainturen sar le gagaujen , tali sai mai but le romen, hai conic nil el iacate cadala buchea. O Komiteto Consulativo ghinavel , andal rom cam evel but michto cana on sas te caren buchi andal sistemurëa so buchearen po sastimos, ando sistemu buchiako, hai ando aracam sociala. Cadaia cam carel but michto ca ten a avel discriminatsia le romengi.

Recomandaci.

171. O Komiteto Sfatosko bahtarel i grupa po dialogo so kârdeapi le romendi nadai kadaia kate daştilpe te vazdinpi le pucimata le romengî andal le manuş statosko. O Komiteto ajiukearel lacio rezultato katar. O Komiteto akiarel so sau but baro pucimos le Romendi sî kî nai manuş sîkade maşkar le Rom, hai kadaia kârel but paro andal Rom ka te cionpi andi bari politika. O Komiyeyo mangal te karenpe jiamata po chiuimos le minoritetongo andal sferurëa statosko.

172. Este necesar de a întreprinde măsuri speciale pentru instruirea limbii de stat, și anume a funcționarilor publici. Sa trebuime te vazdinpe puchimata po jiamos ando zurardimos la chibako statosko, hai sai but codolengo so Karen buchi andal sferurea statosco.

Kidimos le minoritetontsa

Recomandacia le don pasure anglune po dikimos.

173. Cana deape duma but angli o Komiteto michtosardeau o dialogu machkar o stato hai le minoritetea so sic ate, tale mangleau lender ca o dialogul te avel lino pale, hai le minoritetea te aven I on cane lelepe vok alau zuralo po stato. hai te del but lace dialogurea machkar le organisatiurea so caren buki pal puchimata minoritetongo.

Situatia de aghes

174. O Komiteto Konsultativo penel ca 93 organizatsii pal minoritetea natsionalo caren ek kotor ando Consilo Buchiardo etnoculturalo po chodomos so si pasha Birovo pal pandimata interetnico. O Konsilo Konsultativi bahtarel i situatia cadaia, taj ca si paso Birovo hai hai le imigranturea si si po amaro than. (Dik so alau todo po Art.3)

175. O Komiteto Consultativo penel ca fallis but nasul , sar pala alau hai roimata sosas carde bute minoriteton , o Consilu Buchiardo nai gadea zuralo sar sas mai angli, hai ni del ek alau cana lelpe vok jiamos andal sferurea statosco sar sas but angli. Taki akanak o Consilo mai but carel buki pal jiamata so nicarel i kultura . But so si ando Consilo mangan te caren buki mai dur hai te aven pandimos po Guvernu. O Komiteto Konsultativo penel sar o dialogul trebul laciardo zorati cana avena ando dialogul akarde mai but minoritetea. Pendeapi ca si nasul i situatsia le codolen organizatsii so ni aveli acreditatsia paso Birovo, len naile zor cana mangalpe o alau saurangi cana lelpe vok jiamos ando stato.

Recomandci

176. O Komiteto Sfatosko, dikäl andi informația so deapi, so akanutno andal kărasikaimasko andi Moldova nai lilia mașkarkulturo andai istoria.O Komiteto acel but nenaistume po kodova pușimos, katar o Komiteto kărdeau konkluzio sar but paro kam șion le manuș statosko kadala lila andal kărasikaimasko. O Komiteto mangal te lenpe jiamata ca te laciarelpı i buki ando Consilo si si pasi Birovo , hai le minoritetea te len partea cana vazdinape hai carenape puchimata andal sferurea statosco.. O Komiteto mangal te nicarelpı pandimos mascar le ministarurea hai le organizatsii so si paso Birovo hai si naile lil te aven paso birovo.

I buki andai sfera publiko le gagaujen.

Situatsia de aghes.

177. Le gagauzura roileape le manochengi ando Komiteto Sfatosko sar si paro te cionpe buchiate, taj anda lengo than ni denpe but love.. Naprisardo po kodova,sar deapi lengi palo Zakou te aven lengo statusu po ciacimasti, on ashen sadiiek ne naistume, denpe hanri loie le statostar, hai le forurea , le gaua ni dachtin te vazdinpe ando ciorimos.But gagauzura andai cadaia nachline ando lengo than bukeati andal aver thana, nachline but manoch so sikavenas le ciaoran chkolati, but manoch so sas po sastimos. Andal gaua acile hanri manoch.

178. O Komiteto Sfatosko penel sar ni si michto te ni avel gaguzurea ando Parlamento. Si but parimata te aven on corcuru sar si stato, ne mekali but te caren o stato gajikano. Ando tan te achiarenpe la gaguzurea hai o stato gajikano, te dachtin te vazdenpe le gagauzurea po lengo than, tali lendi ne caralpi dialogu lacio, pralikano le gajentsa. Si bukea kai on ne akiarenpe le gajentsa , hai astaren te hanpe machkar pesti.

Recomandaci.

179. Le Zora moldoviska trebul te den loie te arasalpe, ka te vazdelpe I Gagauzia , sai mai but ando kotor economic, so si sao but nasul lendi.

180. E O Komiteto mangal le statostar le lel jiamata po puchimos le gagujen andal sfaturea statosko. O Komiteto Sfatosko mangal le statos te ton alaua zorasa ando status le gagujen sar Than Ekalo Gagauzisko, hai te den jjutimos po pucimos ekonomiko.

ARTICLO 18 PALA KONVENȚIA KADRO

Machkaralo bukimos

Recomandaci pal dui catora anglune

181. O Komiteto Sfatosko cana sas le dui catora po dikimos anglune , mangleau katar i zor molovisko te karen sea so dashtina andi lenghi zor, te avel tode andai practica sea so si pandime po puchimos panglo andal acordurea hai saura konventsiurea machkarale , so del zor po arakimos le ciacimasko le minoriteturn natsionalo.

Situatia de aghes

182. O Komiteto Sfatosko bahtarel michtimasa I buki hai akiardimos so sas cardo po pucimos la granitsako Ucrainisco hai Moldovisko, o Komiteto penel ca I buki sosas kardi po puchimos cam carel laciardimos andai situatsia li ucraintsurengo so beechen pi pu moldaviako. Si but mishto ghinavel o Komiteto Sfatosko sar vazdepi le achiardimata so sas zurarde po lil andai situatsia le minoritetongo so si andi pu pai Odesa Ucraina hai pi pu Cernautsu. O Komiteto ajiucarel , so o achiardimos so sas cardo po lil machkar I Ucraina hai Moldova po puchimos le minoriteton natsionalo ando 2008 bers, cam avel leni po lil ciacimaskoando Parlamento Moldaviako.

183. O Komiteto Sfatosko bahtarel le achiardimata so sas tode po lil ando sikaimos machkar I Moldova taj I Bulgaria hai Ucraina. Cadala lila si but lace andal paruimata machkar le studen-turea so sikaven hai si minoritettura andal lengi tana statosko. Naistume cadale paruimatengo , vazdelpe hai pailpe but misto o ujumos kulturako le minoriteton, o ujumos la cibako.. O Komiteto Sfatosko bahtarel o xramosamos so cardeape pai buki andi programa natsionalo hai machcardepartmenturea pai buchi andal programurea interetniko so Karen le Virovurea pal Pandimata Interetnicea andal saura cadala statusurea sar si I Bulgaria (O Kar “ Le Bulgare dur karal”), Letoania, Lituva, Estonia.

Recomandaci

184. O Komiteto Sfatosko mangal catar le zora moldoviska te astarel I buki maidur po vazdimos la bukeako macnkar le staturesa so si pasha lendi andal verver sferurea sar si o paimos le minoriteton natsionalo. Sai maibut o Komiteto ajiukearel te astarel I buki o nevo lil machkar amaro statusu hai Ukraina.

185. O Komiteto Konsultativo ghinavel so u alau agurdino so cardeapi pai konklizia , pai Moldova kam avel llini bukeati po lil hai ando realo katar o Komiteto Minichtrengo.

Le paruimata laciarde pala le dui monitoringurea

186. I Moldova cardea saura bukea so mangleapi latar de englo cana sas I Comisia. Mishto nacline le parti po minitoringu andal saura sferurea. Sa ricibardine le lila pai conventsia andal saura ciba, hai sas dine sauranga te carenpesci prijandimos. Le Zora line but jiamata po laciardimos o dialogo machkar le birovuea hai le minoriturea natsionalo.

187. Ando paimos le minoriteton catar I discriminatsia , so but malaielpe amendi, o stato leau lace jiamata. Cardeapi buki po lil so penel andai discriminatsia. Tali o Komiteto Konsultativo mangal le statostar te len zorati hai po lil, kike mai sigu o zakono andai nediscriminatsia le minoriteton. But buki, hai laci pai practiko kardine la ombudamanurea .

188. Le zora cardine jiamata te michtoren o paimos la kulturako le minoriteton. Mecline te avel but dikimata po tele publikohai po radio, tali I vremea so denpe lengi teinklen, hai sar carenpe le emisii , le comitetosco ne cialeavlesca. Mangleapi pokadava pucimos te carelpe buki.

189. Andal manoch pakiade horohai, deapi tan specialo ando Chisinau, ca te dactin cai te imprahon pesca horohaen.

190. Vazdeapi o dachtimos te sikaven le minoriturea natsionalo andi lenghi cib. O Stato cardeau but, hai deau love te xramosarenpe lila andai cib lenghi. cardea ek madelu sar “ chkola po dikimos” tedikalpi sar michto, hai kana kameno le minoriturea te sichio andi cib minoritaru. Andi programa po sikaimos , tode le ciavoren te sikio mai but te aven tolerant, hai but pakivale e kendo avereste.

191. Le Zora moldaviako xramosarde but lila so cam laciarel o dialogo maschkar granitsurea, po paimos le minoriteton natsionalo.

Pucimata so nas kardepalo dui monitoringurea.

192. Ando 2004 cate cardeapi oxramosamos la lumeaco. O komiteto arakleau, sar sas cardo o xramosamos na ciacio. Aracleape sar garaielape kike si minoriturea po ciacimasti cate. Coniva cscso interesu sas ,todeau minoriturea mai hanri. Ni karelpai sar andal aver statusurea lila pai discriminatsia. Achen mai hanri manosc sikade machkar le minoriturea natsionalo.

193. Kana hai mai angli penelaspe sadiek, sar si michto hai nai conik huliardo ando amaro statusu, akanak si but nasul. But acen ten a akiarenpe machkar lendi , hai lenghi cib le gaje hai kodola kon aileau kate , tali naeuropenurea..Le rom sai mai but achen te aven intolerant kate, but nasul lel te karel uki I mass-media pocadava pucimos. Aracas acanac hai but cazurea po nasulims la tsifleaco pal rom hai aver minoriturea natsionalo.

194. Andal berch so nakline, o juitimos hanrisaileau ando Birovo pal Pandimata interetniko, nai gadea sar sas mai angli. Po paimos le chibengo hai la kulturaki le minoriteton, sa carenpe hanri jiamata pojiutimis. Cana le zora hai Karen voichi pal kadava puchimata, on saek Karenle napitardo. Le minoriturea so si hanri ando stato , falli nasul sar o stato ghinavelpe lentsa, hai ni karel sar trabulas te aiel paume lenghi chib, hai I lenghi kultura.

195. Andal horohaia so si amendi, sa hanri karelpi. Cana hai deapi andi zor o zakono ando pachiadimos musulmano, 2008 berch, kadaia ni laciardeau lengo traimos. On saek achen naprijiande sar pachiadimos andi Moldova. Cadaia del parimos cate avel prijiando lengo ciacimos , hai on te caren lengi kera pachiaimasko.

196. O sikaimos andi chib le minoritetongo karelpe but paro, tali andal mioriteton so si mai hanri , ni karelpe di sea.kadala parimata del nasul tan andal minoriturea nadal verver sferurea, so si ando stato. O sikaimos andal chiba le minoriteton si gadea pari, andai kadaia ci ni si lila andal lengi chiba, hai nai manoch po sikaimos andal lenchi chib.i sistema nasul ekonomiko, kardeau sar but te tradin katar, hai le chiaoran ni si con te sikaieli.

197. Naprisardo sar cardeapi planurea but, malaimata le manochen statosko, pal puchimata le romengi. Le rom sadiiek achile minoriturea andi situaysia sai mai nasul ando stato. But rom sai beechen andal gaua, achen dine dikpartea. Sai maibut achunelpe le rom en te aveli discriminatsia le gajendar. O Planu pal jiamata te jiutearen le romen po berch 2007-2010 ni deau kanci lace parumata. O stato ni deau kanci loie po kadava planu, ita star o ni laciardeau le ghesa le romengi sar andal forurea, gadea I andal gaua.

198. Si hanri minoriturea, so karenbuki andal sferurea zorako. Tali rom, hai minoriturea so si hanri ando stato, hai mai dur achen ten a lenle bkeati, hai andal sferurea zoraki sa.

199. Le minoriteton natsionalo falli but nasul, star le zora statosco len jiamata po puchimos le minoriteton, ne mangan sfato lender, katar o Chidimos Birovosko pal saura organizatsii etnokulturalo , sar ek konsilo Sfatosko.

200. I autonomia gagauzisko astardeau ten a vazdilpi , andal maibut sferurea, aandai kadaia sar ni akearenpe I zor gajikai, hai I zor lenghi tanesco.

Recomandaci

201. So mangleapi but angli ando Kapitolo I hai II o Komiteto Sfatosko akarel lezora te Karen le jiamata ditele, cate laciaren I buki pai Konventsia- cadro;

Le puchimata so si karimasko sigu³⁹

- te tolpe po li hai te avel zorati sai mai sigu o zakono pai andiscriminatsia, hai te lenpe iakate sadiiek realo le cazurea pai antidiscriminatsia , neachiardimos rasialo, hai pasurea antisemitiko;
- te lenpe jiamata po puchimos pai intolerantsia mashcar le minoriteta, hai te lelpi iakati sar carela buki I media pai intolerantsia, andal saura sferurea hai I sfera la politikake.tali cana coniva reielapi pai tsifli ten a pandaienpe le iaka, tali te lenpe jiamata te aven lajjarde sanctsionalo po lil;
- te lenpe jiamata zurale na ferdi po lil, tali hai praktiko, po laciardimos le ghesengo le romengi,o stato te laciarel o Planu po jiuimos le romengi , na alaientsa tali te mekan te denpe loie nado palnu jiuimasco le romen, hai te lenpe jiamata te aven rom andal bukea statosko.

Recomandaci karimasko⁴⁰

³⁹ Recomandările sînt expuse în conformitate cu ordinea articolelor Convenției-cadru.

⁴⁰ Recomandările sînt expuse în conformitate cu ordinea articolelor Convenției-cadru.

- Te avel todi baziko po xramosamos de aghes angli le manochengo, palai sar mangal le comitetea internatsionalo, sai maibut andi sfera kidimasko le anaua so kam denduma andal bazika etniko, hai I chib so delpe duma.
- Te avel dino jiutimos baziko, andi buki so karel o birovo pal Pandimata Machkaretniko, gadea sar o silo o institute so silis zor te laciarel I buki pal puchimataandi politika statosko andal buchea pal minoritetea natsionalo.
- Te avel togi baziko dikimasko po chiutimos andal bukea le minoriteton natsionalo, hai te jiutisarelle I zor statosko andal saura lengi jiamata po lacimos lengi ghesengi ando stato. Te delpe vast jiutimasko hai le minoriteton natsionalo so si hanri ando stato, pal puchimata paimasko la chibako nai la kulturaki.
- Te avel todi baziko andal xramosamos po lil o ciacimos realo andal horohaia so ando stato hai le avern pakiade sosi. Te mekanli po ciacimasti te Karen lengi kidimata pachide, andal lengi kera pachiadengo.
- Te delpe jiutimos andal minoritetea natsionalo te dachtin te sikion andal dui chiba, hai te nai sichion mai andralo lenghi chib, cate na bistralpi. te carenpe jiamata po lachiardimos sikaimasko la chibako gajikai.
- Le zora statosca te makan hai te na pandaien o drom , andal minoritetea natsionalo te cionpe andi buki publiko. Le minoritetea so si hanri sa te dachtin te cionpe andal bukea zorako statosko.
- Te delpe zor andi baza bukeako le Kidimasco Birovosko le minoriteton so sile lenghi organizatsia, te mangalpi lengo sfato , hai te puchenpe cana o stato camel ate lel variso jiamata pal minoritetea national.
- Continuarea dialogului în scopul definirii mai exacte a atribuțiilor autorităților găgăuze pentru asigurarea unei funcționări mai eficiente a Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia. Machkar le gagauzura hai le gaje ta carenpe chidimata po lachimos le sfatosko machcar lendi, hai te achiarenpi machkar pesti sar te carel buki palo ciacimos I Pu Autonomu Gagauziko.

³⁹ Le recomandacii sile xramosame pala sar si tode le artiklore andi Konventsia -kadro

⁴⁰.Le recomandacii sile xramosame pala sar si tode le artiklorea andi Konventsia-kadro

Rezolucia Res CMN(2010)6
Andai buki la Konvenĵiakî Kadro pala protekcia le minoriteturen nacionalo
Andi Moldova

(Lini le Komitetostar Miniştrengo po 5 mai 2010 bårş Pala 1084-ulea malaimos le manuŝen ando ministro)

Po baziko le articlengo 24-26 andai Konvenĵia Kadroski, o komiteto miniştrengo, andal minoritettura nacionalo(angli-Konvenĵia kadroski);

Lino po dikhimos i rezolucia (97) 10 ando 17 septembro 1997 bårş, o stato avelis te kârel monitoringo, gadea sar motolpi ando articlo 24-26 pala Konvenĵia Kadro so leau o Komiteto Miniştrengo.

Sî lino barodikhimos po kodova sar kârelpi o alaimos, astardi ando lil Rezoluĵiakî (97) 10;

Sî lino barodikhimos le lilesko sosî andai ratifikaĵia, so kârdeavlis i Moldova ando 24 februaru 2009 bårş.

Anelpi godi, palai Opinia III so sas lini ando 24 februaru 2009 bårş, i zor modoviska biciardeau o lil statosko ando duito kotor palo monitoringo sar kârelpi i Konvenĵia kadroski.

Kana dikleapi o trinto Konkluzio so kârdea o Komiteto Sfatosko andi Moldova, lini po 26 iuniu 2009, hai o komentaro xramosamo so deau i Moldova, so araslea lendi po 11 decembru 2009 bårş;

Sa gadea leapi prijandimos u komentaro so deau o serimos moldavu.

1. Len avutno agoralau andai Moldova.

a) Lace paruimata

Dikana leapi o ekto Konkluzio ando Komiteto Sfatosko hai i rezolucia so kârdeavla o Komiteto Miniştrengo , i Moldova mai dur delas dikhimos po arakhâmos le ciacimasko le nacional minoriteturen.

I Moldova todeau i bazika pala o articlo ando ciacimos saurângî, kon sî andal nacional minorotetura, hai o ciacimos te kârenpi organizaĵii so, di kana leau kadava articlo i Moldova but laciardeau le pucimata po ciacimos le minoriteturen nacionalo, hai dine te kâren opreinkerimos praktiko ando sistemo kulturako hai sîkaimasti. O dialogo maŝkar le manoŝ andal minoritettura nacionalo kârelpi mai dur, hai o Birovo maŝkaretniko zutisarel kate but. Le minoritetonta nacionalo dinepi sfato, cubut ando proŝeso kana kârenpi paruimata, kana nevimata andi lejlaŝia so sî andi Moldova.

Kana lelapi o ekto Konkluzio ando Komiteto Sfatosko, ando khetanimos nas akearimos maškarkulturo saurã etnikorengî, nai i situația sas but pari. Pala îk timpo o khetanimos paruideapi, kârdeapi toleranto, hai butakiardo andal pandimata maškaretniko.

So kârdeapi o xramosamos le manușengî ando octombro 2004 bârș, sî but bahtusardo hai sî îk buki laci, so kam daștil te laciarel o monitoringo le manoșen so sî andal minoritetea nacionalo, hai pala kadaia kam miștorelpi i politika po kadava pucimos.

b) Pucimata butpare

O konflikto andai Transnistri acel sao butparo, o marimos sosî nasul butârel pal aver pucimata, sar sî politiko, so manârelpi po sea o selo Moldova, hai kârel parimata sar te kârelpi i Konvenția Kadro.

Bi pucimasko sosî andi Transnistria, andal but thana andi Moldova so bukearen Konvențiasa, sas line po kodoia jiamata. Barea dukasa daștis te motas so andi praktika le garanturea po ciacimos le minoritetea nacionalo acen ando baro pucimos, hai nekârde. Le parimata kadala înklen andai kadaia so ni kârelpi monitoringo le pucimasko andai partea le manușen statostar, ni arasâlpi love, ni kamen le minoritetea te cionpi andi politika, andai kadaia so ni pakean andi lenghi zor.

Le jiamata so sî line andai kadaia kate rakhâlpi i kultura, i cib le minoritetea nacionalo, sa acel ajiukiarimasko le manoșendar so sî andal minoritetea.

I kultura hai i cib le minoritetea nacionalo gadea hai acileau ne ciuti ando programo sîkaimasko, o ververimos le pucimatetongo maškaretniko andi mass-media acen na laciarde. Avri kadalatar, le jiamata so sas lini kate cion i cib le nacional minoritetea andi programa sîkaimaski hai andi mass-media acel sa na laciarde, talt motolaspi so kârdeapi na but paruimata lace. Sî ciba so le manuș statoskî ni lenli ando barodikhimos.

Ando dialogo maškarkulturo hai tolerantimos ando khetanimos acel butparo, sai but pari situația sî le romen hai le pakiadea le șingalența hai andi mass-media.

Neparuimata sî ando sistemo zorako, kate ni kâren buki minoritetea nacionalo. Kana hai sî koniva andal minoritetea lengî konkluziengo po îk pucimos ni delpi barodikhimos.

Nadiklino pal saura jiamata so leavli le manuș statoskî, saek o pucimos le Romengî acel neparuime. On saek acen diskriminome ando khetanimos, len ni arakânli gadea sar averen, len ni pucenli konik kana kamen te paruien vo ici ando îk pucimos.

2. Lel avutne recomandaci pai Moldova:

Le pasorendi sai ferdi sî te lenpi kate avel kârdi i recomendația, so sî andai I hai II kotora la konkluziako so kârdeavla o Komiteto Sfatosko, le manoșendar statosko mangleapi ferdi te len avutne jiamata so kam laciaren, sar kam kârelpi butangli i Konvenția Kodro;

Le problemurea so trebul line akana

- Te vazdinpi le pucimata sai sî ando articlo po ciacimoa le selikanasko, so sî minoritetea nacionalo, hai andal lenghi organizații, hai andal aver articolurea kai sî po ciacimos le minoritetea nacionalo. Palai kadaia te lenpi jiamata sar kam pativalinpi le articolurea;

- Te lenpi jiamata lace andai kadai ka te laciarelpî o mangămos kilturo, so mangăl le minoritetea nacionalo;
- Te lenpi le decizia so si te den rezultaturea po sar jeal o Plano statosku hai aver activitetea kai lacearelpî I situatia le romenghi mai sigu andi saora butia viatiake, kai sis a te del love anda kadala activitetea pe Plano statosku, te lelpi masura kai le rom te aven ciuute andi saora activitetea kai kam avel.

Aver recomandacia

- O aver sondaju so avela te kerelpi pal manusa te avel mai laci kerdo kai te sikavel o ciacio sar penen le recomandacia internationalo, mai ciaces sar si le daturea kai kidinpe pai lengo etnosu hai lingvistico.
- Te del jutimos sai trebul katar o Birovo Maskartemutne kai te keralpi le activitetea sar o si sar ek vajno instituto pai politica statoscu pala minoriteteengo.
- Te kerel peski buki transparento tai te ciudel andre le minoriteteu andal aosiciatii hai te ajutel len, te ciol len in sama pala lenge butea kai lenge kultura hai I cib si vazde.
- Te del len ciacimos te penen lenge pakiamos sar si le horahai hai aver te del lengi te keren peske institutetea, organizatii hai lenge kidimata po pakiamos.
- Te den lenge zor te bariaren o sistemo sicaemasco pe but ciba, sar si ande-l ciba minoriteteengo. Te den lenge zor kai te laciaren te sikaven I cib statoske.
- Te den lenge zor kai te vazden o nivelu le minoriteteengo kai te cionpi andi butia pi taneski statoske administratia hai aver functii statoske kai si dine le minoriteteu, hai kolen kai si minoritetea hari.
- Te keren o Consilo Corodonator pala li organizatiia minoriteteengo sar ek macanizmo pala pucimata lengo/participatia kana lenpi le decizia.
- Te jean mai dur hai te putren ek dialogu kai te araken/hakeren le zor kai silen le gagauzura sar zor taneske, kai I buti lenge te avel mai laci sar ek Unitatea Teritorialo Autonomo Gagauzia.

1. Te akarel o Governo Moldaviako sar penel i Rezolutia (97) 10:

- a) anglarelpî o dialogu le Komitetosa sfatosko;
- b) sadiek te del informația le Komitetosko Sfatosko andal jiamata, so leapi te kărelpi o agoralau hai recomandaci,so arakănpî ando kotor 1 hai 2.

KONȚINUTO

KOMITETU SFATOSCO PALAI KONVENȚIA KADRO KAI LEL ANDO BRĂK LE MINORITETUREN TANESKE O TRIN-to KONKLUZIA PAI MOLDOVA.....	3
---	---

Rezolucia Res CMN(2010)6 Andai buki la KonvenȚiakî Kadro pala protekcia le minoriteturen nacionalo Andi Moldova.....	35
---	----

Biroul RelaȚii Interetnice
Adresa: str. A. Mateevici, 109/1
mun. Chișinău, Republica Moldova
MD2009

Tel.: (373 22) 21 40 80
Tel./Fax. (373 22) 24 15 32
e-mail: brimoldova@bri.gov.md

Editura EPC Primex-Com
mun. Chișinău, str. M. Cibotari, 59/6
Tel./ Fax. 22 72 88